

K O L A T V I E Š U
D A I Ļ R A K S T N I Ē C Ī B A I
V R D O T T A U T A S P A Ģ Ā T N E .

M o t t o :

"Kas pagātni pētī - nākotni svētī".

Motto:

" Padarīsim Latviju atkal latvisku, padarīsim to par latviešu zemi, kur latviskais visur izteicas, visu iespaido, visur manāms: ikdienišķā dzīvē, skolā, baznīcā, mākslā, rakstniecībā, politikā, saimniecībā. Lai latvietis vispapriekšu top par latvieti iekšķīgi, garīgi, savā apziņā, spēkā, tad Latvija patiesi būs latviešiem.

Ir vajadzīga uzspodrināšana visā mūsu gara un kultūras dzīvē. Ir jāatbrīvojas no putekļiem un pelniem. Putekļi un pelni jānokrata, ar kuriem tagad apklāta latvju tautas dvēsele, kas reiz tik karsti kvēloja. Mūsu mākslā, rakstniecībā un it visur ir jāiet pie pašiem pirmsākumiem, pie tautas mūžīgā spēka avota. Jāsmēļas tur patiesi latviskais, protams, pārveidots, šiem laikiem piemērots un par noderīgu atzīts."

K. Ulmanis.

Pagājis nedaudz vairāk par pus gadusimteni kopš tā laika, kad latviešu literatūra vielu meklēja tautas pagātnē. Daža laba tā laika literatūras darbinieka vārds un viņa darbu vērtība nav zudusi vēl līdz mūsu dienām. Dažs labs turpretim pilnīgi zudis no atmiņas un pazīstams tikai šaurākām ļaužu aprindām, tiem, kas nodarbojas ar literatūras pētīšanu.

Tad latviešu literatūras vēsturē iestājas jauns periods. Ilgas un karstas cīņas notika latviešu kritikā, kuŗu uzdevums bija sagraut tautiskā romantisma pārstāvju idejas un iznīcināt domu par to, ka tautas senā vēsture būtu noderīgs materiāls literāru darbu radīšanai.- Šīm pūlēm šķietami bija labas sekmes, un gadu simteņa maiņā bija sameklējams tikai rets rakstnieks, kas palika jo prājām uzticīgs vecajām idejām, nebaidīdamies kļūt citu acīs smieklīgs un laika gara nesapratējs.

Taču, pētījot jaunāko laiku latviešu literatūru, katram dursies acīs tas, ka te atkal lielākā vai mazākā mērā darbu saturs ņemts no tautas

pagātnes. Kamdēļ tas tā - vai agrāko laiku kritiķi, kas sagrava iepriekšējo tautiskā romantisma ideoloģiju, bija maldījušies, vai meklējami gluži kādi citi iemesli tikko minētās parādības izskaidrošanai?

No laika gala ir nepieciešams, lai literatūra ietu līdztekus tautas garīgās dzīves attīstībai. Rakstnieks, kas aizmirsīs šo literatūras pirmo bausli, riskē ar to, ka viņa darbus neviens nelasīs, un līdz ar to arī pats rakstnieks nespēs savu sprauto ideālu sasniegt. Bet rakstnieks nedrīkst dzīties vienīgi pēc popularitātes. Ja viņa darba nolūks būs vienīgi šādas popularitātes meklēšana, tad tas nebūs savu uzdevumu augstumos.

Rakstniekam nevien jādzīvo līdz sava laikmeta garām, bet jāprot arī audzināt savus lasītājus, viņam jānāca lasītāji sava laikmeta garu pareizi izprast, jāsaģatavo tie derīgu ideju uzņemšanai, jāiedvesmo lasītāji par augstākām idejām un jāpadara arī par labiem valsts pilsoņiem.- Kā šo uzdevumu vislabāk veikt, to apcerēt ir mūsu nolūks.

Daiļliteratūras uzdevumi.

Ļai labāki varētu atbildēt tematā izteiktajam jautājumam, īsumā pakavēsimies tuvāk pie daiļliteratūras uzdevumiem vispār, kā to uztvēruši labākie literatūras izpratēji.- Jāsaka, ka šie uzskati dažbrīd ir stipri pretēji, un pat vienā laikā dzīvojošie kritiķi par to izsaka dažādas domas.

Pagājušajā gadu simteņa 90.gados, kad notika lielā cīņā starp romantismu un reālismu, tika izteiktas tādas domas, kas pilnīgi noliedza iespēju vispār izmantot jeb kādu tautas pagātnes motīvu literatūrā.- Šādas domas izsaka kritiķis J ā n i s J a n s o n s - B r a u n s . Citēšu dažas vietas no viņa raksta "Domas par jaunlaiku literatūru" II daļas:

" Vispirms mūsu rakstnieki stingri norāda uz to, ka visādā ziņā katram latvietim klaji un droši jāapliecina sava tautība, ka nekad un nekur viņš nedrīkst noliegt vai nicinoši izsacīties par saviem līdzbrāļiem. Agrāk tik tiešām šī nebaidīgā, skaņā atzišanās bija jāuzskata par ciešu pienāku-

mu, jo ar to tad arī katrs tūliņ bij izteicis, ka tas turas kopā ar nospiesto, nicināto, zemo ļautiņu šķiru un solās viņu centienus aizstāvēt, bet tagad, kur dažām naivākām dvēselēm par neizsīkstošu prieku pie mums jau ieviesušās latviešu "labākās ģimījas" šī lieliskā apliecināšana daudz, daudz zaudējusi no sava pirmākā spožuma... un beigu beigās ar šo atzīšanos vien, ja pie tam neuzņem uz sevi nekādus svarīgākus pienākumus un cīņiņus, nav taču vēl it nekas panākts tautas labā. Mūsu rakstnieki tad nu arī iet tālāki un sparīgi pastāv uz to, ka katram latvietim bez tam karsti jāmīl sava dzimtene: viņam bērnišķīgā ^{ko} līgsmībā nerimstoši jāpriecājas par to, ka Latvijā ne tikvien kalni, bet tik tiešām ar vēl lejas, ka tur aug un droši vien turpmāk arī vēl augs ozoli, ka tur kuplo liepas tik kuplas un daiļas kā latvju zeltenes, ka tur redzamas bagātas, auglīgas druvas, kuņām ļoti līdzinājoties latvju rakstniecība, un neizkoptas atmatas, kuņām laikiem vēl daudz vairāk līdzināsies mūsu literatūra, un par visām lietām, ka latvieši varot cauru mūžu bez apstāšanās dziedāt un atkal dziedāt, - bet ir ar šo nevaldāmo, laimīgo gāvilēšanu nav taču vēl nekas

sasniegts un pastrādāts.

...tika sperts solis tālāk un energiski piekodināts un pieteikts, ka katram, kas grib īstens latvietis būt, pamatīgi jāpazīst un augsti jācienī un jācildina mūsu tautas tumšā pagātne, ka visiem spēkiem katram jācenšas aizsargāt, ka senatnes krāšņums nenobālētu un tautā neizzustu un neaizietu bojā vecu laiku atliekas un atmiņas, ka turpretim šis senatnes gars jāuzmodina un jāatdzīvina un ka tautā visādā ziņā atkal jāvalda agrākai dzīves kārtai, specifiski latviskām ierašām un cieši noteiktam, individuālam tautas raksturam...

Sen, sen pie mums jau aizmirsts spožais laikmets, kad īstenie latvieši Spāģis un Valdemārs cīnījās gan materiālā, gan intelektuālā ziņā par gara gaismu un augstākas kultūras izplatīšanu; sen, sen jau aizmirsta patiesība, ka tautas mīlestībai arvienu jābalstās uz zemo šķiru plašo, stipro pamatu, ka pie tautas nav galvenā lieta tautiskais savādīgums, bet gan viņas labklājība, viņas locekļu kopējā dzīšanās pēc augstiem, taisniem mērķiem! Modīsimies tad jel tagad iz gaŗa, patīkama miega: mēģināsim domāt un modināt domas un pareizu apziņu

savos līdzbrāļos, centīsimies tikt pie "spirgta, brīva gaisa, kas klīst pār cilvēces plašo klajumu"! Lai nogrimst "kumeliņu" un "bāleliņu" laikmets, nekavēti stāsimies tagadnes dzīvē, apzinādamies, ka pagātnes krēslā mēs tikai bālēsim un nīkuļosim un tikai jaunlaiku saules gaismā plauksim un zaļosim droši un spēcīgi! It sevišķi mūsu rakstnieki, ja tie grib cik necik izlabot savus agrākos noziegumus, lai stājas pie svarīgā darba: viņi lai pludina citu tautu varenās, spēcīgās idejas uz mūsu dzimtenes izdegušiem, nonīkušiem klajumiem, nenoskumdami, ka jaunlaiku viņi satriec un izgrauj dažas dārgas dzimtenes atmiņas un senatnes paliekas, lai, piesavinājušies tagadnes centienus, tie mums izstalto un noglezno mūsu tautas dzīvi šo ideju gaismā un tādejādi vada visu tautu pie apziņas, pie plašākiem uzskatiem. Un tagadnes vējam spirgti šalcot, brīvi un stalti pacelsies tauta kā agrākos laikos, aicinādama latviešus nevis uz šaursirdīgu pašcildināšanu, bet uz dedzīgu, nopietnu strādāšanu nabaga līdzbrāļu labā, uz gaismu un vispārējo labklājību."

Apmēram līdzīgi izsakās T e o d o r s

Z e i f e r t s . Viņš prasa tēlot tagadni, bez

kuŗas mūŗīgā dzeja neesot iespējama. 1887.gada "Austruma" rakstā "Ausekŗa dzeja" Zeiferts apgalvo, ka pagātnes sapnis ir izsapņots un tas jāatmet, jo citādi tagadnes īstenība modinās ar cietu roku un saraustīs ar dzelzs pirkstiem zelta audinājumu.- Tomēr atšķirībā no Jansona-Brauna Zeiferts pilnīgi nenoraida pagātnes vielu. Viņš vēlas tikai lai cauri spīdētu sava laika juŗana, griba, dzīŗanās.

Gandrīz tomēr visiem tiem, kas izteikuŗi domas par literāturas uzdevumiem ir arī daŗi kopēji motīvi. Visi viņi prasa, lai literātūra izpildītu zināmu uzdevumu, lai tā arī audzinātu tautu, lai tā dotu lasītājiem zināmas idejas, kas gala rezultātā pārveidotu cilvēkus labākus/nekā viņi ir līdz ŗim, kas labotu cilvēces līdzŗinējās kŗūdas.- Tā P ē t e r i s K a l n i ŗ ŗ rakstā "Domas par literātūru" "Jaunajā Raŗā" IV.,176. - 179. saka: "Gala mērķim gan vajadzētu būt vienam pie visiem cilvēkiem, lai arī katrs lūko sasniegt ŗo mērķi pa savu ceļu. ŗis mērķis būtu palikt par īstu, labu cilvēku. Īsts cilvēks tas, kam nav vienaldzīgas citu cieŗanas, kas cenŗas tās mazināt. Izkopt ŗādu cilvēku ideālu ir arī literāturas cēlākais

ideāls." Un tālāk kādā citā vietā: " Dzīve atspoguļojas literātūrā, tādēļ literātūrai vajag mūs mācīt, kā un pa kuŗu ceļu mēs varam savu ideālu /īstu cilvēku/ sasniegt, kas mums jādara, kā jādzīvo. Literātūrai vajaga izdaiļot mūsu jūtas, attīstīt mūsu prātu, iepazīstināt ar dzīvi. Bez tam literātūrai /daiļrakstniecībai/ kā katrai citai mākslai ir otrs liels mērķis: uzjautrināt, iepriecināt, spirdzināt mūsu garu, kad mēs pie grūta darba noguruši. Literātūrai vajaga būt derīgai gara atpūtai."

Ideju neatsveramo nozīmi uzsver arī dāņu kritiķis G e o r g s B r a n d e s s , apgalvodams, ka literātūra paceļas tikai tanīs laikmetos, kad tā nesusi tautā lielas idejas, kas veido un virza dzīvi, un literātūra panīkst, ja tiek aizmirsti tie lielie ideāli un mērķi, kas stāvējuši acu priekšā agrākās paaudzes rakstniekiem.

No tikko apskatītā rezdam, ka lielais vairums kritiķu vispār nepieskaŗas jautājumam par vielas izvēli daiļliterātūras darbam. Vienīgi Jansons-Brauns un pa daļai arī Zeiferts noliedz iespēju, ka no tautas pagātnes ņemta viela var būt noderīga

labā mākslas darba radīšanai.- Viens no krāsākajiem reālistiem E d u a r d s V e i d e n b a u m s atzīst, ka dzejnieks nav ierobežots vielas ziņā. Pēc viņa domām "dzeja var un drīkst runāt par visu, kas vien attiecas uz cilvēka dzīvi, tīra viņa ir un paliek, nevis atsakoties no laika problēmām, bet vienīgi caur to, ka tā runā atklāti, taisni, dziļi patiesi un svinīgi." /Ed.Treumaņa redig.Veid.Kop.r. I,82.,1907./

Kamdēļ tad taisni Jansons-Brauns noliedz tautas pagātnes vielu? Liekas, visa vaina būs meklējama tai apstākļī, ka viņš, pats būdams sociāldemokrāts, nav varējis atzīt to, ka rakstnieki pārāk maz pieskaņas strādnieku apstākļu tēlošanai.- Zeiferta negatīvajai attieksmei pret tautas senatni ir cits iemesls. Viņš atzīst, ka tautas pagātne nav tik pārbagāta dažādiem notikumiem, kas dzejnieka darbu varētu ietekmēt pozitīvi, un tāpēc dzejnieks pārāk padodas fantāzijai. Literātūr-vēsturiskā un kritiskā apskatā "Mūsu tautas dzejas pamošānās" Zeiferts saka: "No tādas bēdīgas tagadnes karstie tautas draugi atlūkojas atpakaļ pagātnē un tur redz gan to, kas patiesi bijis, bet arī daudz

ko, kas nav pierādāms, ka tas patiesi bijis. Cik necik drošas vēstures ziņas sniedzas atpakaļ savus septiņsimts gadus, bet arī šīs ziņas aizņem gandrīz vienīgi mūsu tēvijas apdzīvotāju augstākās šķiras, tā tad ļoti maz tautu pašu, par nevāciešiem sauktos latviešus. Arī te jau tad vēsturiskā laikmetā ir domām ļauta vaļa. Bet it īpaši plašas robežas atveŗas iedomībai aizvēsturiskā laikmetā. Tuvākajā pagātnē bija redzamas tikai tautas grūtības, viņu nodibināšanās pa daudziem gāpusimteņiem."

Pa daļai pieturoties pie šo kritiķu izteiktajām atziņām, tad arī mūsu rakstnieki atturējās no tiem tematiem, kas būtu gūti tautas pagātnē. Nesastapa tādus tematus ilgus gāpus ne reālistu, ne naturālistu darbos un viņiem radniecīgos novirzienos, nedz arī romantiķu darbos, kuŗos taču it kā būtu vairāk vietas taisni tautas pagātnei. Tautas pagātnes motīvu vietā šī literātūra parasti, stipri pieturēdamās pie Jansona-Brauha izteiktā padoma, mēģināja "pludināt citu tautu varenās, spēcīgās idejas uz mūsu dzimtenes izdegušiem, nonīkušiem klajumiem," daudz nerūpēdamās par to, cik tālu šīs idejas ir latviskas un cik tālu tās saprotamas un

piemērotas latviešu psīchei. Tādā veidā dažbrīd latviešiem literātūra vairāk kaitēja, kā darīja laba. Latviešus mācīja pazīt gan pārspīlētu sentimentālismu, kas izpaudās galvenā kārtā jūsmošānā par "zilām acīm", gan arī pārsmalcinātu modernā cilvēka dvēseles dzīvi, kas izpaudās dekadentismā, gan arī pieradināja latviešus spraust sev augstus mērķus, bet neieaudzināja gribu censties šos mērķus sasniegt. Tādā veidā tika audzināti tukši sapņotāji, cilvēki bez noteikta gribas spēka, nespējīgi cīnīties ar dzīves grūtībām, kā tas parādās bieži vien Poruka stāstos un tāpat arī Andrieva Niedras liriskajos sacerējumos.

Tautas pagātne turpretim māca, ka latvietis nav šāds tukšs sapņotāju tips, latvietim visa dzīve pagājusi cīņā ar darbu, cīņā ar dažādām grūtībām un galu galā arī nobeigusies ar latviešu uzvaru.- Ja nu literātūra grib būt latviešu tautas audzinātāja, tad tai jācenšas, lai tā nevis izskaustu dažas krietnas latviešu rakstura īpašības, bet gan tās vēl jo vairāk kultivētu un arī par jaunu ieaudzinātu tādas, kas ^{kļūdas dēļ, vai arī bijušo latviešu} vai nu ^{kungu dēļ} pašu latviešu/latviešiem pa daļai zudušas. No otras puses rakst-

niekiem arī jārāda nevēlamās rakstura īpašības, lai katrs mācītos un prastu no tām izvairīties.

Un lielais dzejnieks R a i n i s , kas pēc ilgāka laika pirmais ķērās pie tautas senatnes motīvu apskatīšanas, darbos spilgti pierādīja, ka nevis viela noteic darba ideju, bet gan ideja ir pilnīgi neatkarīga no aprakstāmās vielas, kā to jau teica Veidenbaums. Laba rakstnieka rokās ik viena viela dos vajadzīgo ideju.

Rakstnieks ir sava laikmeta idejas paudējs. Tā tad viņam jārada tādi darbi, kas visraksturīgāk šo ideju iemiesotu un popularizētu tautas aprindās. Tāpēc arī mūsu laikmeta rakstniekiem jāpauž tās idejas, kas izteiktas darba sākumā liktajos valsts prezidenta K. U l m a ņ a vārdos. Mums jānokrata no savas garīgās dzīves viss nelatviskais, jāmeklē visā mūsu dzīvē īsti latviski ceļi. Un ja nu tas tā, ja mēs gribam šādai domai sekot, ja mēs tiešām gribam iet pa īsti latvisku ceļu, tad taču mums vismaz skaidri jāizprot, kāds šis latviskais ceļš ir. Liekas, ka te nemaz nav vajadzīgi pierādījumi, ka vislabāk latvisko ceļu izpratīsim tad, ja visā pilnībā pazīsim savas tautas vēsturi, ja pārdzīvo-

Paturēdami prātā šos apsvērumus, turpmākajā darba/
/dāļā/ mēģināsim noskaidrot, ko īsti tautas pagātne var dot latviešu daiļrakstniecībai.- Šo jautājumu apcerot, apskatīsim dažādus vēstures dotos īpati latviskos motīvus un aplūkosim, kādā veidā šie motīvi apstrādāti līdz šim un kā tos varētu apstrādāt vēl turpmāk.

Sacerot kādu literāru darbu, nepieciešami izraudzīties vielu un sižetu, kā arī ietērpt visu zināmā idejā. Bez tam katra literāra darba vērtības pamatā var būt arī tas, cik labu formu rakstnieks pratis dot savam literārajam ražojumam.

sim visus tos ideālus, kas vadījuši latviešu tautu gadusimteņiem cauri līdz mūsu dienām, ja no pagātnes kļūdām un pagātnes panākumiem mācīsimies gūt uzvaru arī turpmāk. Šādā veidā iepazīstoties ar tautas pagātņi, tad arī varēsim atšķirt tās idejas, kas īpatas latviešiem, kas ir īsti latviskas.

Tomēr arī, "klausoties vēstures soļos" un piešķirot pienācīgu cieņu tautas pagātnes motīviem, rakstnieks nedrīkst atkārtot agrāko rakstnieku kļūdu, kas tik viegli ļāva uzstāties pret viņiem tautas pagātnes motīvu pretiniekiem, t.i. viņš nedrīkst nodoties vienīgi jūsmošanai par skaisto senatni, nedrīkst vienīgi nogrimt pārspīlētā senatnes cildināšanā. Rakstniekam jābūt kā seno romiešu sākuma dievam Janusam, kas savu skatu vērš uz divi pusēm: atpakaļ tautas pagātnē un uz priekšu tautas nākotnē. Tikai tāda daiļliterātūra, kurā būs ievērots šis pamata princips, būs īsti atbilstoša pašreizējam laikmetam.

V I E L A U N S I Ž Ē T S .

Ļoti bieži rakstniekam vielas atrašanās saskatāmas taisni vislielākās grūtības, bet, atrodot vielu, pats no sevis izraisās atsevišķs sižets, ko viņš no šīs vielas grib apstrādāt. Konkrētā gadījumā mums viela jau ir noteikta, tā ir latviešu tautas pagātne. Varētu, saprotams, šo vielu iedalīt drusku sīkākās daļās, atšķirot no vispārējā jēdziena - tautas pagātnes citus sīkākus un konkrētākus. Šādā veidā pieejot vielas izvēlei, mēs varētu ievērot dažādus viedokļus, piemēram, varētu vēstures vielu sagrupēt pēc laikmetiem, pēc raksturīgākām parādībām, kas sastopamas itin visos laikmetos, vai arī kā citādi. Šķiet, ka vienkāršākais vielas sagrupējums rastos, cenšoties ievērot dažādas raksturīgas parādības, kuŗas tad vēl varētu šķirot arī pa laikmetiem.

Mēģināsim tad nu turpmākajā darba daļā šādu vielas iedalījumu izdarīt.- Ļoti viegli tautas pagātnē varētu saskatīt divas raksturīgākās daļas: 1/ latvietis miera laika dzīvē un 2/ latvietis kaŗos. Kā trešo nodalījumu mēs varētu vēl pievienot

latvieti dažādos pārbaudījuma brīžos un nelaimēs, kas pa daļai aptvertu tik lab pirmajā kā otrajā punktā minēto. Šos trīs punktus varētu iedalīt vēl sīkāk:

I. Latvietis miera laika dzīvē.

a/ Latvieša dzīve tautas tradīciju uztverē.

b/ Latvietis dažādos vēsturnieku sniegtajos materiālos.

c/ Latvietis nesējā pagātnē.

II. Latvietis karos

a/ tautas tradīciju uztverē un

b/ vēstures materiālos.

III. Latvietis dažādos pārbaudījuma brīžos

un nelaimēs

a/ tautas tradīciju uztverē un

b/ vēstures materiālos.

Tagad apskatīsim mūsu iedalījuma katru punktu atsevišķi.

Runājot par latviešu dzīvi miera laikos tautas tradīciju uztvērē, vairāk gan varēsīm saskatīt tikai atsevišķas tikumiskas vērtības vai arī konstatēt dažas raksturīgas pazīmes. Grūti būs piešķirt šīm ziņām, ko no tautas tradīcijām par latviešu dzīvi iegūstam, kādu noteiktu vēsturisku laikmetu, jo nevaram noteikt, ka šīs ziņas tikpat labi nebūtu attiecināmas arī uz visiem pārējiem laikmetiem.

Tautas tradīcijas sadalot tuvāk, varam te saskatīt:

- 1/ ticējumus un magiju,
- 2/ tautas dziesmas un
- 3/ tautas pasakas un teikas.

Princip.
h. v. 2

No šiem tautas tradīciju veidiem par noteiktu vielu un sižetu nevar nodarēt 1/ ticējumi un magija un 2/ tautas dziesmas. Šīs tautas tradīciju nozares gan varam izmantot kā palīglīdzekli darbos, proti:

1/ Tautas ticējumus un magiju varam iepīt garākos sacerējumos un piešķirt sacerējumiem noteiktu kolorītu. Nenoliedzami tomēr, ka šīm nozarēm ir savi nopelni dzejas veidošanās procesā,

bet vienas pašas tās par sacerējuma vielu nav izmantojamas.

2/ Tautas dziesmas var vislabāk noderēt kā ilūstrācija labākai uzskata attēlošanai vai arī, tās apvienojot kopā, var no tām izveidot jau lielāku mākslas darbu, kā to, piemēram, darījis Rainis savos darbos "Pūt, vējiņi" un "Krauklītis". Atsevišķos gadījumos var būt runa arī par to, kā tautas dziesmas vārdos izteiktā ideja var noderēt par pamatu kādam citam darbam, bet arī šai gadījumā tautas dziesmas būs izmantotas vairāk idejas nekā vielas ziņā.- Tomēr varam sacīt, ka no tautas dziesmām un ticējumiem varam gūt dažus motīvus, kas tad būtu ietilpināmi darbos, proti:

- a/ Latviešu sētas dzīve /tautas dziesmu uztverē, attiecinot šo uztveri arī uz citiem laikiem, lai piešķirtu tiem īsti latvisku nokrāsu/.
- b/ Latviešu attiecības pret dabu.
- c/ Latviešu savstarpējās attiecības.
- d/ Latviešu ierašas /dažādos gadījumos, piemēram, kāzās, kristībās, bērēs u.t.t./
- e/ Latvietis darbā un atpūtā.

Bet nav mans nolūks šinī darbā sīkumos iztīrīt visas tautas dziesmu sniegtās ziņas par tikko minētajiem punktiem. Tas ir kāda cita sacerējuma uzdevums. Tāpēc aprobežošos ar jau sacīto, vēl reiz uzsverot, ka tās varētu noderēt ikviena laikmeta tipiski latviskā garā ieturētajam darbam, ja nesaskatīsim pretrunas ar rakstītās vēstures sniegtajiem materiāliem.

3/ Daudz plašāku vielu sagādā cita latviešu tradīciju daļa - teikas un pasakas. Šeit vēl būtu jāpiebilst, ka tautas pasakām nebūs tik stingri nacionāla doma un tām arī nevarēsīm gandrīz nemaz piešķirt kādu stipru ticamību. Daudz vairāk materiāla, kas saskaņots jau ar tautas pagātņi, dos teikas, jo pasakas parasti ir daudzu tautu kopējais īpašums ar sīkām starpībām, bet teikas radušās īpatnā tautas dzīvē; tām ir tīri nacionāls raksturs, pie tam liela daļa no teikām balstās arī uz kādu vēsturisku faktu, kas, saprotams, teikā drusku sagrozīts. Tomēr ja nu uzskatām, ka arī tautas pasakas raksturo seno latviešu gara dzīvi, tad varam arī tās uzlūkot par zināma veida pagātnes lieciniekiem un tādā veidā arī visus tos daiļdarbus, kuŗu saturam izmantota

tautas pasaku viela, uzskatīt par darbiem, kas ņemti no tautas pagātnes, jo pašlaik jaunas tautas pasakas nerodas.

Tautas pasakas darbiem izmantotas vairāk nekā tautas teikas. Daudz šai ziņā darījuši Rainis, Brigadere, Skalbe u.c. Mazāk izmantotas literāriem darbiem teikas un dažādi nostāsti. Teikas darbiem izmantojuši Rainis /"Induls un Ārija", "Rīgas ragana"/, Pumpurs /"Lāčplēsis" - gan stipri pārveidodams teiku/, Lautenbachs /"Niedrīšu Vidvuds" - īstenībā gan daudzu teiku un pasaku apvienojums/, Lerchis-Puškaitis /"Ojārs", "Kurbads"/, Aspazija /"Mīlestība stiprāka par nāvi"/ u.c. - Lai gan teikas un nostāsti arī visumā mazāk savākti, tomēr var teikt, ka šādu neizmantotu teiku vēl ir daudz, kas dotu bagātīgu vielu mākslas darbiem. ?

Par latviešu dzīvi miera laikos atrodam ziņas arī dažādos vēstures dokumentos. Trūcīgākas šīs ziņas ir par senākajiem laikiem un, tos attēlojot, rakstniekam bieži vien jāpaļaujas vai nu uz savu fantāziju, kas tādā gadī-

jumā nebūtu īsta tautas pagātne, vai arī jāaizpilda trūkstošās vēstures ziņas ar augstāk minētajām ziņām no tautas dziesmām un tautas ticējumiem.

Daudz labāk jau ir ar vēlākajiem laikiem, kaut gan arī te nevaram sacīt, ka vēsture būtu teikusi pēdējo vārdu latviešu dzīves apstākļu pētīšanā, tomēr rakstnieks, kam būs daudz maz interese tuvāki vēstures materiālus papētīt, varēs atrast daudz vielas.

Mūsu rakstnieki vairākus momentus no šiem apstākļiem arī jau apskatījuši, tā, piemēram, Janševskis "Dzimtenē" apskata kalpu cīņu par zemi Kursā, Deglavs "Rīgā" attēlo latviešu ienākšanu un nostiprināšanos pilsētā, Apsīšu Jēkabs stāstā "Uz pilsētu" aplūko ļaužu tiekšanos uz pilsētām pagājušajā g.s. beigās, bet stāstā "Pie pagasta tiesas" - pirmo pagasta pašvaldību rīcību, Niedra "Līduma dūmos" rāda latviešu cīņas pēc virskundzības saimniecības un gara dzīvē, Māteru Juris tēlo ideālizētā un pārspīlētā veidā latviešu garīgās dzīves atdzimšanu "Sadzīves viļņos" un dažādas nebūšanas "Patriotismā un mīlestībā", brāļi Kaudzītes "Mērnieku laikos" rāda zemes mērīšanas ļaunās puses,

Doku Atis stāstā "Paugurieši" un Rich.Ērglis romānā "Pelēko baronu senči" attēlo latviešu dzīvi dzimtbūves laikos un māju iepirkšanas laikmetā u. t. t.

Ievērojamākie sižeti, kādus te varētu vispār apstrādāt, būtu:

- 1/ latviešu zemnieku dzīve pēc vācu iekarošanas,
- 2/ latviešu dzīve pilsētās agrajā Livonijas valsts laikmetā,
- 3/ latviešu stāvoklis Kurzemes hercogistē,
- 4/ latvieši zviedru laikos,
- 5/ latvieši Polijas valdības laikā,
- 6/ dzimtbūves atcelšanas laikmets, pirmās pašvaldības un māju iepirkšana,
- 7/ latviešu tieksmes pēc izglītības,
- 8/ pārvācošanās un pārkrievošanās politika Latvijā,
- 9/ pilsētu dzīves attīstība,
- 10/ fabrikas un strādnieku kustības un
- 11/ latvieši pirms pasaules kara.

Ne ik reizes nepieciešams, lai rakstnieka darbā minētās personas būtu taisni vēsturiskas. Vēsturisks romāns un stāsts būs arī tad, ja tēlotie apstākļi būs saskaņoti ar vēstures ziņām. Jau mūsu iepriekš pieminēto rakstnieku darbos samērā maz vēsturisku personu, bet notikumi un apstākļi, kuŗos šie notikumi norisinās, bez šaubām ir vēsturiski, un tāpēc ar pilnu tiesību varam sacīt, ka vielu šiem darbiem ir devusi latviešu tautas pagātne.

Vēl jo plašākas izredzes izmantot vēsturisko vielu rakstniekam paveras p a š o s j a u n ā k o s l a i k o s respektīvi laikmetā pēc pasaules kara un neatkarīgajā Latvijas valstī. Iespējams tas vairāk ir jau pirmkārt tādēļ, ka gandrīz katrs pats šo laikmetu un tā vērtības piedzīvojis un bez kādiem vēstures dokumentiem var jau vielu pietiekoši pazīt. Šim laikmetam vairs nav nepieciešami tik rūpīgi pētījumi kā agrākajiem jau mūsu minēto iemeslu dēļ. - Arī te daudz izmantotu un izmantojamo sižetu, piemēram,

1/ Latvijas agrārreforma un jaunsaimniecību dibināšana,

- 2/ pāriešana no sādžām uz viensētām Latgalē,
- 3/ politiskās partijas un Latvijas iedzīvotāji,
- 4/ kara postījumu izlīdzināšana un valsts jaunradīšanas darbs,
- 5/ vienības idejas attīstīšanās,
- 6/ valsts atjaunošana un
- 7/ atjaunotās Latvijas dzīve.

Tikko minētie sižeti vēl samērā maz izmantoti plašākiem darbiem. Viens no plašākiem sacerējumiem par jaunsaimniecību dibināšanos ir Jaunsudrabiņa "Jaunsaimnieks un velns". Citādi šis laiknests aplūkots tikai īsākos stāstiņos vai arī kādu citu garāku darbu nodaļās. Tomēr šis sižets ir tik svarīgs, ka katrā ziņā būtu vēlēšanās, lai par to rastos vairāk plašāku darbu. No citiem sižetiem vairāk apstrādāts partiju laiknests. Par to rakstījuši Ieviņš romānā "Putras Dauķis", Arnis romānā "Tauriņu kauja", Pāvils Rozīts romānā "Ceplis" un vēl daži citi. Nav neviena plašāka darba par pieciem pārējiem sižetiem.

Lai gan visā visumā latvietis ir miermīlīgs, tomēr vēsturei ir labpaticis gandrīz visu viņa dzīvi vadīt kaŗos, gan tādos kaŗos, kur latvietis pats cīnījies par sava mērķa sasniegšanu, gan arī tādos, kur viņš pasīvi ir bijis ierauts līdz citām tautām.- Šai nodaļā gribu nošķirt to momentu, kad latvietis pats nav kaŗojis, bet tikai pārcietis dažādas kaŗa šausmas, kas brāzušās pāri viņa dzimtajai zemei. Šādus kaŗus apskatīsim turpmāk, runādami par latvieti dažādos pārbaudījuma brīžos un nelaimēs.

T a u t a s t r a d i c i j a s var dot samērā maz norādījumu par latvieti kaŗa laikos. Vienīgais materiāls, kas te mums daudz maz var noderēt ir tautas dziesmas, jo ne teikas, ne pasakas par kaŗiem nemēdz daudz stāstīt un, ja kaŗi šinī tautas tradīciju nozarē pieminēti, tad vairāk tikai gaŗām ejot, neraksturojot ne pašu latvieti kaŗa laikos, ne arī sīkāk pakavējas pie pašu kaŗu norises. Tomēr arī tautas dziesmās nekā daudz par ka-

riem neizzinām. Vaina te meklējama vispirmsniecīgajā dainu skaitā, kas par kaņiem runā /pavisam tikai kādas 80 dziesmas/. Arī šai gadījumā tautas dziesmas mums var vairāk norādīt tikai par tautas uzskatiem par kaņu, bet ne tieši pašu kaņa gaitu. Te atkal saskatām to pašu, ko jau minēju augstāk, respektīvi to, ka latvietis kaņus nav mīlējis, kā to, piemēram, dara skandinavu tautas, kuņu visas dzīves saturs, šķiet, ir kaņi, bet arī to, ka vajadzības gadījumā latvietis kaņa laikā ir bijis ar mieru likt savu galvu uz ežiņas, lai sargātu savu tēvu zemi.

Gluži lielu skaidrību par latviešu kaņiem neiegūstam arī no agrākās l a t v i e š u v ē - s t u r e s . Tomēr jau chronikas daudz stāsta par zemgaliešu brīvības cīņām, tāpat arī par dažu citu latviešu cilšu cīņām pret ienaidniekiem. Gandrīz pilnīgi miglā tīta ir latviešu loma kaņos laikmetos no 14.g.s. sākuma līdz 19.g.s., kaut gan nav noliedzams, ka arī šais laikos latvieši bez šaubām izpildījuši tos pienākumus, kuņus viņiem uzlika feodālā

valsts iekārta un arī vēlākā Krievijas valsts. Vēsturei te vēl jādod tuvākas ziņas, un vēstures pētījumi te var vēl sagādāt daudz jaunu sižetu apstrādāšanai. Tomēr jāsaprot, ka neraugoties uz tiešu ziņu trūkumu par latviešu dalību cīņās, vēsturisku literāru darbu autoriem te paliek plaša iespēja ar fantāzijas palīdzību papildināt robus, izmantojot esošos vēstures materiālus par dažādiem karšiem, kas plosījušies mūsu dzimtenē.- Svarīgākie karši, kušos latvieši piedalījušies un arī šķietami piedalījušies, būtu:

- 1/ cīņas ar vācu ienācējiem 13.g.s.,
- 2/ ordeņu un bīskapu cīņas, kā arī cīņas starp Rīgu un ordeni,
- 3/ cīņas ar krievu un poļu iebrucējiem 16.g.s.,
- 4/ zviedru karši kopš Gustava Adolfa laikiem līdz zviedru laikmeta beigām,
- 5/ latviešu cīņas kopā ar poļiem,
- 6/ Kurzemes kolonijas cīņas,
- 7/ krievu un turku karš,
- 8/ krievu un japāņu karš,
- 9/ pasaules karš un

10/ Latvijas atbrīvošanas cīņas.

Atsevišķus kara laikmetus var sadalīt vēl sīkāk:

- 1/ latvietis kara gaidās,
- 2/ latvietis karā un
- 3/ latvietis pārnācis no kara.

Ar katra atsevišķa posma tēlošanu tad nu var nodarboties arī rakstnieki.

Karš un kara notikumi vispār ir daudz bagātāki dēkām, un tāpēc vielas izvēle te ir daudz izdevīgāka, nekā tēlojot vēstures notikumus miera laikos. Vienu un to pašu vielu un sižetu var apstrādāt ļoti daudzi rakstnieki, un tomēr katra darbs var būt pilnīgi patstāvīgs, no cita neatkarīgs. Tāpat no vienas vielas var ņemt bezgala daudz dažādu sižetu.

~~Pie~~ jau augstāk apskatītajiem sižetiem būtu vēl pieskaitāmi daudzie zemnieku nemieri dzimtbuves laikos un arī vēlāk, kā arī 1905.g.revolūcija, kas pēc būtības ne ar^{ko} no kara darbības neatšķiras.

No visiem 29.lpp.pieminētajiem sižetiem

legendārākie ir otrais, trešais, ceturtais, piektais un sestais, jo par latviešu lomu šinīs karos mums trūkst sīkāku ziņu. Ir tikai daži aizrādījumi, ka vienā vai otrā karā piedalījušies arī latvieši un parādījuši tur arī izcilu varonību. Par pārējiem sižetiem ziņas mums jau ir daudz sīkākas. Tāpēc arī rakstnieki, kas šos sižetus apstrādājuši, parasti mēdz attiecināt uz visiem laikmetiem tās pašas latvieša īpašības, kādas konstatējamas labāk pazīstamajos laikmetos.

Nebūs pārspīlēts apgalvojums, ka par karjiem sevišķi jaunākajā literātūrā visvairāk rakstīts. Tam par iemeslu var būt pēdējo gadu notikumi, kas visiem vēl jo spilgtā atmiņā. Tā kara motīvus jau apstrādājuši Aleksandrs Grīns /pasaules kara romānē "Dvēseļu putenis", lielo ziemeļu kara trilogijā "Saderinātie", Kurzemes kolonistu cīņas romānā "Tobago", zemnieku sacelšanos romānā "Nameja gredzens" u.c./, Anna Brigadere /pasaules kara un atbrīvošanas cīņas romānā "Kvēlošā lokā"/, Kārlis Skalbe /daudzās pasakās un dzejoļos/, Jānis Akurāters /romānā "Ugunīgi ziedi", kā arī daudzās novelēs un stāstos/, Kārlis Štrāls /romānā "Kars", poemā "Kauja

pie Glemu-Liepas"/, Vilis Plūdonis /galvenokārt zemgaliešu cīņas daudzās balādēs un dzejoļos/, Valdemārs Dambergs /romānā "Gaitniecības ceļi"/, Edvarts Virza /daudzos dzejoļos/, Ādolfs Erss /stāstos/, Jānis Ezeriņš /novelēs/, Jānis Veselis /romānos "Dievu gulta" un "Engelis Ufirs" un stāstā "Zem vācu jūga"/, Ansis Gulbis /romānos "Fantasti" un "Druvā un kaņā"/, Jānis Juškēvičs /romānā "Zobens pār Rīgu"/, Vilis Lesiņš /stāstos un romānā "Sātans"/, Jānis Medenis /balādēs par strēlnieku un atbrīvošanas cīņām/, Alfons Francis /stāstos un dzejoļos/, Aleksandrs Čaks /strēlnieku balādēs un viņa pēdējā laika dzejoļos/, Pēteris Aigars /dzejoļos/, Leonīds Breikšs /dzejoļos/, Vilis Veldre /romānā "Dižmuiža"/, Mārtiņš Zīverts /dramā "Tīrelpurvs"/ u.c.

Zemnieku nemieriem un 1905.gada revolūcijai pieskaņas Anrējs Upītis /1905.g.revolūcijai trilogijā "Robežnieki"/, Kārlis Zariņš /zemnieku nemieriem romānā "Kaugurieši"/ u.c.

Kā jau agrāk pie minēju, rakstnieki, tēlodami latvieti kaņā un tāpat arī nemieros, visvairāk uzsver latvieša kaņa vīra varonību. Tikai pēc va-

ronības saskatām arī citus motīvus, kam psiholoģiska vai vispārcilvēciska, vai sabiedriskā daba. Neviens no tēlotājiem nemēdz attēlot gadījumus, kad latviešu kara vīrs parādītos glēvs. Tomēr starp atsevišķiem rakstniekiem un bieži pat viena rakstnieka darbos saskatām varonības attēlojumā zināmu atšķirību. Vispirms varonība parādās latviešu kara vīram kā nacionālam cīnītājam. Šādā veidā latviešu kara vīru attēlo lielais jauno rakstnieku vairākums. Bet ir arī citāda latviešu karotāju uztvere, proti, tie tēlo latvieti kā varoni neatkarīgi no tā, kurā pusē un kā labā viņš cīnās. Tādā veidā sastopam attēlotu latvieti jau Aleksandra Grīna darbos, piemēram, trilogijā "Saderinātie", tāpat arī Kārļa Štrāla romānā "Karš". Trešā pieeja varonībai ir cīņu padarīšana par legendu. Šai nozarē sevišķi jāpiemin Edvarts Virza un Jānis Medenis.

Daudzi rakstnieki, neapraktidami tieši karu, pakavējas pie posma īsi priekš kara un arī laikmetā pēc kara beigām. Pēdējā gadījumā bieži vien redzam bijušo kara vīru ikdienas darbā, pie tam atsevišķu rakstnieku darbi te stipri vien atšķiras ar savu ideju, tāpēc pie tiem pakavēsimies mazliet vēlāk.

Tuvu rada ar iepriekšējo nodaļu ir cits moments latviešu dzīvē, t.i. kā latvietis izturas dažādos pārbaudījuma brīžos un nelaimēs. Te jāpiebilst, ka ļoti daudz nelaimes un tāpat arī pārbaudījumu rada kaŗš resp.kaŗa sekas. Tomēr gluži nedrīkstam ietilpināt visus pārbaudījuma brīžus un nelaimes gadījumus tieši kaŗa nodaļā, tāpēc ka bez šādiem gadījumiem var būt arī daudzi citi, kam nav nekāda sakara ar kaŗu.

T a u t a s t r a d i c i j a s diezgan daudz stāsta par to, kā senais latvietis izturējies nelaimes brīžos. Svarīgākais ziņu avots šai nozarei bez šaubām ir tautas dziesmas, jo pasakas un tāpat teikas pa lielākai daļai aprobežojas ar vienkāršu fakta konstatējumu, tuvāk nepieskaroties pārdzīvojumiem, kādus nelaime izraisa.- No šīm tautas tradīcijām redzam, ka nelaime nav bijusi gaidīts viesis, ka latvietis labprāt centies no nelaimes izsargāties. To liecina dažādi ticējumi un

latviešu magija, kas galvenā kārtā domāta taisni cilvēku izsargāšanai no nelaimes. Tomēr ja nu nelaime nav bijusi novēršama, tad arī tautas tradīcijas rāda, ka latvietis tās panesis mierīgu prātu. Tautas dziesmas liecina, ka drošākais nelaimes pārvarēšanas līdzeklis ir bijis optimisms un darbs. Šie tad nu būtu svarīgākie motīvi, ko rakstnieks var no tautas tradīcijām patapināt.

Apmēram tos pašus motīvus redzam dominējot arī v ē s t u r ē , tikai jāpiebilst, ka vēsture dod jau noteiktu vielu un sižetus, kuŗos šie motīvi saskatāmi. Minēsim tad dažus svarīgākos sižetus, kādi būtu saskatāmi šai nozarē latviešu tautas pagātnē.

Jau pieminēju, ka smagākie parbaudījuma brīži bieži vien saistīti ar karu. Tā gandrīz vienmēr karš noposta mājas un laukus, iznīcina ļaunžu materiālo labklājību. Tas attiecas nevien uz pašiem senākajiem mūsu vēstures posmiem, bet arī uz itin visiem vēlākajiem, jo kara postījumi vienmēr ir bijuši un būs.

Otrs ļaunums, kas sekojis lielākajiem ka-
ŗiem, kas plosījušies mūsu dzimtenē, ir mēris.
Gandrīz pēc katra lielāka kaŗa tas ir pārņēmis pla-
šākus apvidus un iznīcinājis tur visus ļaudis. Ne
par velti tautas dziesmās redzam atskaņas no šiem
mēŗa laikiem. Tādas, piemēram, ir etnografa Kārļa
Pētersona Raņķos uzrakstītās dziesmas:

Sper, Pērkon, sausu koku,
Drīvēsīm jūŗas vārtus,
Lai mērītis neiegā
Kurzemē ļauŗu kaut !

vai:

Aizkrāsnē audzināju
Ķenkarainu kuceniņ':
Norīdīju Mēŗa māti
Ar dujiem bērniņiem.

un vairākas citas, kas pēc prof. Dr.phil.h.c.

L. Bērziņa domām Kuldīgas apkaimē uzglabājušās tai-
sni sakarā ar 18.g.s.sākumā pārciestām mēŗa brie-
smām.

Latvieŗu rakstnieki bieŗi pieskaŗas mēŗa
siŗetam. Tā Janŗevskis "Meŗvidus ļaudīs" tēlo
Kursas dzīvi pēc mēŗa. Mēŗa laikmeta siŗetu skaŗ

arī Aleksandrs Grīns romānā "Meža bērni" un, šķiet, ka to pašu viņš grib arī vēl attēlot trilogijas "Saderinātie" trešajā daļā.

Tālāk ar kaŗu bieži vien saistīts arī bads. Bads gan var rasties arī bez kaŗiem ilgstoša sausuma un neražas dēļ. Tomēr bada gadi ir viens no lielākajiem pārbaudījuma brīžiem latvieša dzīvē. Pat tautas pasakās dažkārt pieminēta neraža un bads.

Bada gadu aprakstam pieskaŗas Aleksandrs Grīns trilogijas "Saderinātie" pirmajā daļā "Pelēkais jātnieks", tāpat pa daļai Janševskis "Mežvidus ļaudīs". Arī daudzi citi rakstnieki tēlo badu, bieži gan citā sakarā, piemēram, bēgļu gaitās.

Pie nelaimēm, kas piemeklējušas latviešu tautu viņas vēsturiskajā dzīvē, piemināmas arī ciešanas, kas cēlušās c i t u v a i n a s d ē ļ, piemēram, divu feodāļu savstarpēju cīņu dēļ, kā tas redzams Andrieva Niedras stāstā "Kad mēnesis dilst", vai arī sakarā ar kaŗiem, kad lielākas ļaužu masas spiestas atstāt savu dzīves vietu un paglābties vai ņu mežos vai pat tālākā svešumā. Krāsākais šāds moments latviešu vēsturē ir pasaules kaŗa laikmets, kad b ē g ļ u g a i t ā s dodas

liela daļa tagadējās Latvijas iedzīvotāju. Bēgļu laikmets saistīts ar vislielāko ciešanu periodu tautas mērogā, un tā kā blakus tam ir risinājušās arī cīņas, kuņās latvieši parādījuši savu varonību, tad šis laikmets attēlots arī visu to rakstnieku darbos, kas apraksta kuņus /skaties augstāk attiecīgā nodaļā/. Tāpēc būtu lieki vēlreiz sīkāki pie tiem pakavēties. Bet mazākā mērā šāda dzimto sētu atstāšana un slēpšanās apkārtnes mežos ir notikusi arī daudzos citos kuņos.- Vispār jāpiebilst, ka glābšanās mežos ir diezgan raksturīga lieta latviešu tautas vēsturē. Mežs ir bijis tas, kas sevī slēpis latviešu jauneklus, kad tiem draudēja rekrūšu ķeršana, mežos slapstījās no dzimtkunga izbēgušais zemnieks, mežos patvērumu rada lielinieku varas laikā partizāņi, no turienes bieži uzbrukdami saviem vajātājiem, tāpat arī 1905.gada revolūcionāri soda ekspedīcijas laikā.

Pie pārbaudījuma brīžiem Latvijas tautas vēsturē būs pieskaitāmi arī ilgie dzimtbuves gadi. Tā tad arī te rakstnieks var smelt bagātīgu vielu literārajiem darbiem. Muižas darbi, bargie sodi un tamlīdzīgas lietas te būtu galvenie motīvi.

Pie latviešu tautas pārbaudījuma brīžiem pieskaitāmas pa daļai arī jau iepriekšējās nodaļās apskatītās cīņas par neatkarību saimniecības dzīvē un represijām, kas sakarā ar to tika vērstas pret latviešu tautu /skaties augstāk 23.lpp./.

Viens no smagākajiem pārbaudījuma brīžiem latviešu tautas vēsturē ir bijis lielinieku laikmets. Šis laikmets stāv ciešā sakarā ar latviešu atbrīvošanas cīņām un pasaules karu, tāpēc rakstnieki pa lielākai daļai šos latviešu tautas pārbaudījuma brīžus apskata ciešā sakarā ar kara notikumu atstāstījumiem. Tomēr ir iespējams šo lielinieku laikmetu arī apskatīt izolēti no kara, kā to, piemēram, darījis Saulietis savā humoriskajā apcerējumā "Revolūcija Prātaiņos". Šis laikmets stipri bagāts dažādiem sižetiem, kas vēl nav pilnā mērā izmantoti.

Redzējām, ka mūsu vēsture var dot bagātīgu vielu rakstnieku darbiem, pie tam gan jāpiebilst,

ka šī viela vairāk varēs attiekties tikai uz episka rakstura sacerējumiem. Lirika īstenībā var gan apdziedāt arī tās jūtas, kādas rakstniekā izraisa viens vai otrs vēstures moments, bet lirikai nav pa spēkam vēstures vielu pilnā mērā izmantot. Pavisam citādi ir ar episku dzeju. Vēstures viela bagātīgi izmantojama romānos, stāstos, novelēs, poēmās un balādēs.

Jāpiemetina vēl, ka vielas izmantošana vēsturiskā mērā atkarīga arī no paša rakstnieka, un tāpēc nevaram sacīt, kāda viela jau īsti izmantota un ko vēl varētu izmantot, jo rakstnieks var vienu un to pašu vielu izmantot vairākkārt, dodot darbam tikai citu ideju. Arī mūsu literātūrā jau sastopam daudzus gadījumus, kad tā pati viela un sižets ir noderējuši vairāku rakstnieku darbiem, piemēram, teiku par Induli un Āriju apstrādājis Lautenbachs un Rainis. Teiku par Imantu apcerējuši Merķelis un Ād. Alunāns /"Mūsu senči"/. Teiku par Lāčplēsi apstrādājis Pumpurs /poēmā "Lāčplēsis"/ un Rainis /drāmā "Uguns un nakts"/. Sevišķi tas sakāms ir par pasaules kaŗu un atbrīvošanas cīņām, kas nodarbina gandrīz visus jaunākās paaudzes rakstniekus. Tāpēc svarīgi iepazīties arī ar idejām, kādas rakst-

nieku darbos sastopamas, un vēl varētu būt sakarā
ar tautas pagātni.

I D E J A .

Īsta darba vērtība atrodas nevis vielā un sižetā, bet gan idejā. Mūsu svarīgākais uzdevums tad arī ir noskaidrot tīri latviskās idejas būtību un vērst to sakarā ar dažādiem laikmetiem un sižetiem.

Īstenībā idejas varam grupēt sešās daļās:

- Princ divizionij*
- 1/ ētiskās,
 - 2/ aistētiskās,
 - 3/ religiskās,
 - 4/ filozofiskās,
 - 5/ nacionālās un
 - 6/ vispārcilvēciskās.

Sadalot šīs idejas sīkāk īsti latviskā garā, šķiet, vispareizāk būs ņemt šķirojumu pamatā mūsu tautas tradīcijas, kā arī citos gadījumos izsekot mūsu vēstures laikmetiem.- Mūsu tautas tradīcijās, kā jau agrāk minēts, slēpjas seno latviešu uzskati par dzīvi un tās parādībām, un, kaut gan

šie uzskati nevar dot bagātīgu vielu sacerējumiem, katra vismazākā tautas tradīcija slēpj sevī kādu ideju. Tāpat arī mūsu vēstures lapas ir pilnas varēnu darbu, lielu pienākumu, kur rakstnieks var smelties savam darbam attiecīgu ierosmi idejas ziņā.

Apskatīsim tagad idejas atsevišķi.

I. Ē T I S K Ā S I D E J A S .

Priv.-doc. Dr.phil.J.A.Jansons rakstā "Senču tikums - mūsu tagadnes un nākotnes pamats" latviešu ētiskās normas sadala četrās daļās:

- 1/ Esi priecīgs !
- 2/ Esi panesīgs, izturīgs un, ja vajadzīgs, padevīgs !
- 3/ Esi līdzcietīgs pret to, kas cieš !
- 4/ Esi ražens, čakls, tikls !

Šīs ētiskās normas slēpjas latviešu tautas gara mantās un ir tās, kas ideju veidā būtu ietveramas rakstnieku darbā.

Pirmā norma /pirmais tikums/ izteicas

o p t i m i s m ā , t.i.pārlicībā, ka labais ir stiprāks par ļauno. Ar optimismu latvietis uzvar visās bēdās. To redzam arī mūsu literātūrā, piemēram, Ādolfa Alunāna lugā "Kas tie tādi, kas dziedāja". Labrencis un Margrieta nodzīvojuši līdz vecumam, nesasniedzami savu mērķi, bet vienmēr priecīgi. Brigaderes Sprīdītis pēc pasaules izstaigāšanas apmierināts ar savu priecīgo prātu. Tāpat arī Janševska "Dzimtenes" un "Mežvidus ļaužu" un Virzas "Straumēnu" cilvēki visu pārvar ar optimisma palīdzību.

Otrā ētiskā norma noteic, ka n a v j ā -

b ī s t a s n o g r ū t u m i e m u n s ā p ē m .
Jāpanes un jāiztur visi pārbaudījumi, arī jāpadodas nelaipei, ja to gudrais padoms nosaka. Izvairīties no vieglas dzīves - tā galvenā ideja, kas saskaņota ar šo normu.- Latviešu literātūrā jo spilgti tā parādās Janševska darbos. Tā "Dzimtenes" Biezuma Bo-

zums par nāvi domā, ka "tā ir tikai palaišanās", un Irbe "Mežvidus ļaudīs" saka: "No mūsu mūža stāsta tie redzēs, cik ērkšķains bijis mūsu mūža ceļš, cik smaga mūsu dzīves nasta, un tomēr esam savu nastu nesuši, nezaudēdami pacietību un cerību, un esam savu mūžu izdzīvojuši cauri līdz sirmam vecumam. Kad Jums klājas grūti, atceraties mūsu dzīvi ! Ne meklējiet dzīvē vieglumu un sargiet arī savus pēcnācējus, lai tie neielaižas laiskumā, neizpeikst vieglumā un neierod glēvumā - tad Mežvidus ļaužu ciltis pastāvēs no auguma augumā ! " Šo pašu ideju māca arī mūsu vēstures posma "tautas atmodas laikmeta" darbinieku dzīve. To attēlojis Andrievs Niedra romānā "Līduma dūmos", Deglavs "Rīgā", Pura-puķe "Savā kaktiņā, savā stūrītī zemes" un citi.

Trešā norma - l ī d z c i e t ī b a attiecas nevien pret cilvēkiem, bet arī pret visu dabu. Šī norma ir viena no vislatviskākām. Bet tā arī, laikam, vismazāk tiek pausta mūsu literātūrā. Tāpēc šai ētiskajai normai būtu piegriežama vislielākā

vērība. Latvietis pat vēl nāves brīdī atceras, cik daudz sāpju viņš negribēdams ir nodarījis dzīvai radībai, kā, piemēram, Niedras Strautmaļu tēvs. Šī ideja apskatīta arī Valda "Staburaga bērnos", vairākos Saulieša un Blaumaņa darbos, tāpat arī Bārdas dzejoļos, Skalbes pasakās u.c.

Ceturtā norma - r a ž e n u m s , č a -
k l u m s u n t i k l ī b a īstenībā tautas dziesmu valodā viens un tas pats. Varētu šo normu izteikt arī ar d a r b a m ī l e s t ī b u , kā to jau saka Auseklis:

Darbs ir latvju krietnais tikums,
Pamats katrai svētībai,
Darbs ir viņu lepnais likums,
Pamats dārgai brīvībai.

Šis darbs un čaklums tad nu arī izteicas latviešu literātūrā kopš tautas atmodas laikmeta. Darba ideja ir, jau sākot ar Valdemāru, galvenā latviešu literatūras ideja. To sastopam Niedras "Līduma dūmos", kur inženieris Strautmalis ar savu darbu

gūst uzvaru pār muižniekiem. To rāda Deglavs "Rīgā", kur Pēteris Krauklītis ar savu darbu nodrošina nevien sev materiālu labklājību, bet arī veido latviešu sabiedrisko dzīvi. Arī Janševska "Mežvidus ļaužu" cilvēki tikai ar darba palīdzību iekārto savu dzīvi dziļi mežu vidū. Tā pati darba ideja redzama vēl daudzos citos literāros sacerējumos.

Ka šāda ideja ir valdījusi latviešu domās nevien tautas tradīciju un latviešu rakstnieku darbu uztverē, bet arī visos laikmetos, to liecina vēsture. Tur saskatām liecības nevien par darba mīlestības tikumu, bet arī dažus sīkākus atzarojumus no šī tikuma jeb, pareizāki sakot, darba mīlestības tikuma izveidojumu. Šādi darba tikuma izveidojumi ir trīs:

- 1/ neatlaidība un uzpurēšanās spēja,
- 2/ paļaušanās tikai uz saviem spēkiem un
- 3/ cenšanās nepalikt uz vietas pēc kāda mērķa sasniegšanas.

N e a t l a i d ī b a u n u z u p u r ē -
š a n ā s s p ē j a. Neatlaidībai bieži par iemes-

lu ir tīri materiālas dabas cēloņi. Latvietis centies arvien labāk izveidot savu materiālo dzīvi, nekā tas bijis agrāk, un visiem spēkiem pūlējies vismaz noturēties pie tā stāvokļa, kādu jau paguvis sasniegt. Šo tieksmi bieži vien apcer arī literātūra. Tā Purapuķe stāstā "Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes" rāda kalpa pārcilvēciskās pūles/zemes gabalu iegūstot un apstrādājot. Arī jaunākā literātūras posmā tiek attēlota jaunsaimnieku cenšanās labāk izkopt savu iegūto zemes stūrīti. Janševskis "Dzimentē" tēlo savukārt kalpa ļaužu ilgas pēc zemes un neatlaidību, ar kādu zemes ieguvējs pie sava īpašuma turas, tā, piemēram Zemlis, aizstāvēdams savu zemes stūrīti, cīnās pat ar policiju, kas viņam to grib atņemt.

Otrs iemesls neatlaidībai un savu spēku ne-
taupīšanai ir ideālas dabas, piemēram, tuvāku mīlestība vai tautas un tēvu zemes mīlestība. Šie neatlaidības un uzpurēšanās motīvi vairāk izpaužas tautiskās atmodas laikmetā un jaunās strāvas laikmetā, bet jo sevišķi latviešu atbrīvošanas cīņās. Tuvāki pie tiem pakavēsimies citā darba nodaļā, runājot par nacionālām idejām.

P a ļ a u š a n ā s t i k a i u z s a -
v i e m s p ē k i e m. Vēsturē bieži redzam, ka
darba mīlestība un neatlaidība nav varējusi viena
pati nodrošināt panākumus, jo ne reti ir bijis jā-
sastopas arī ar neveiksmēm. No latvieša neatkarīgi
apstākļi dažreiz ir izjaukuši visu iesākto darbu,
nodomātais pasākums nav izdevies, jo ceļā tam stā-
jušies gan kungi, gan konkurenti. Dažreiz atkal
latviešu labi domātais pasākums iztulkots par dumpi
un apspiests asiņainā ceļā. Cīnītājs ir atdevis
dzīvību par savu mērķi. Tas redzams gan dažādos
nemieros, kad latvieši centušies par sava stāvokļa
uzlabošanu, gan arī cīņā par garīgu neatkarību.
Bet visās šajās cīņās latvietis vairāk paļāvies
tikai pats uz saviem spēkiem. Vēsturē tik pat kā
nav piemēru, kad latvietis būtu gaidījis palīdzību
no ārienes vai, pareizāki sakot, uz tādu paļāvies.
Šī pašpaļāvība un pašpalīdzība būtu katrā ziņā vēl
vairāk izceļama latviešu literātūrā. Līdzīgu ideju
gan jau ir skāruši arī vairāki rakstnieki. Tā
Niedra "Līduma dūmos" liek Strautmaļu ģimenei gūt

uzvaru, paļaujoties tikai uz saviem spēkiem. Arī Janševskis "Mežvidus ļaudīs" liek latviešiem pēc mēŗa labāk bēgt dziļāk meŗos, nekā dzīvot kungu tuvumā, lai gan no tiem varbūt būtu iespējams saņemt palīdzību jaunas dzīves uzsākšanai. Uz citu palīdzību nepaļaujas arī Pēteris Zelmenis Purapukēstāstā "Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes".

C e n š a n ā s n e p a l i k t u z
v i e t a s p ē c k ā d a m ē r ņ a s a s n i e g ņ a n a s . Latvietim nekad nav bijusi vēlēšanās samierināties ar jau gūtajiem panākumiem, bet pēc zināma mēŗa sasniegšanas tas vienmēr centies spraut jaunu mēŗki, kuŗa piepildīšanai tas atkal veltījis visus savus spēkus. Tā, ja tēvs bijis klaušinieks, tad viņš rūpējas, lai dēls būtu jau iepirktu māju saimnieks; ja pašam nav laimējies sasniegt izglītību, tad jā-rūpējas, lai vismaz dēlam tāda būtu. Ja izdevies sasniegt zināmu stāvokli dzīvē, tad katrā ziņā atlikušās dzīves daļa jāveltī nākamās pakāpes sasniegšanai respektīvi jāklūst turīgākam, neatkarīgākam vai tāmlīdzīgi. Tā, piemēram, Māteru Juŗa "Sadzī-

ves viņos" Plienu saimnieks Felzenbergis savu dēlu izskolo par muižas pārvaldnieku. Arī Niedras "Līduma dūmos" Strautmalis izskolo divus dēlus: vienu par mācītāju, otru par inženieri. Līdzīgus motīvus skāris gandrīz katrs rakstnieks gan īsākos, gan garākos sacerējumos, bet arī tad nevar sacīt, ka jau būtu izlietotas visas iespējas šās idejas tālākai izmantošanai.

Attēlojot tikko minētās ētiskās idejas, rakstniekam iespējama divējāda pieeja: 1/rakstnieks var pozitīvi izcelt domāto ideju un 2/ negatīvi rādīt šīs idejas pretstatu. Tā, piemēram, brāļi Kaudziņi "Mērnieku laikos" piemin dažādas blēdības, kas parādās atsevišķu personu darbībā. Janševskis "Dzimtenē" dažkārt izceļ nevēlamo skaudību, neiecietību pret citiem, arī citu aprunāšanu. Arī Doku Atis "Pauguriešos" un "Krišā Lakstā" un Apsīšu Jēkabs stāstā "Pie pagasta tiesas" apraksta blēdības, kādas izdara pagasta amata vīri, bet Rich.Ērglis "Pelēko baronu senčos" savukārt piemin prāvošanas sīkumu dēļ, piemēram, braucamā ceļa dēļ.- Turpretim pirmā pieeja redzama jau agrāk pieminētajos rakstnieku darbos.

II. A I S T Ē T I S K Ā S I D E J A S .

Priv.doc. Dr.phil. J.A.Jansons Universitātē nolasītajās lekcijās saskata daiļumu trejādā veidā:
1/ Daiļums ir pašās lietās. Cik kādā lietā ir ideja, respektīvi, cik ideja tur var izpausties, tik tur ir daiļuma. 2/ Daiļums ir mūsos. Pats objekts nav ne skaists, ne neskaists, bet skaistumu nosaka vērtētāja gaume. 3/ Daiļums ir gan subjektā, gan objektā.

Latviešu tautas tradīcijās skaistuma jēdziens saistīts ar paradumu. Jau paša vārda "skaists" sinonīms "jauks" ir sakarā ar vārdu "jaucēt", t.i. "pieradināt". Tā tad jauks ir tas, kas ir parasts. Šai nozīmē skaists tā tad ir viss, kas stāv sakarā ar senā latvieša dzīvi. Tāds skaistuma jēdziens tad saistās kopā ar

1/ zemnieku sētas pasauli un

2/ darbu.

Zemnieku sētas pasaule. Viss, kas atradies latvieša tuvākā apkārtnē, ir latvietim līcīgs skaists. Tas vispirms sakāms par z e m n i e k a s ē t u šaurākā nozīmē - skaistas, glītas ēkas, apstādītas krāšņiem kokiem, tīrs, glīts sētsvidus u.t.t. Šādu skaistu dzimto sētu attēlojis jau Blaumanis "Indrānos", tāpat "Andriksonā" un vēl citi latvju rakstnieki. To pašu arī tagad izceļ mūsu laikmeta ideologi.

Bet latviešu sētas jēdziens neaprobežojas tikai ar šauru sētas aploku. Tas ietver sevī arī d z i m t ā s s ē t a s a p k ā r t n i , tādā kārtā saskaroties vispirms ar dabu un dzīvniekiem. Viss, kas atrodams sētas apkārtnē, kas redzams dienu no dienas, tas latvietim ir skaists, un tāpēc latvietis visam piešķir savus skaistuma epitetus. Tā sētai ir sidraba vārti, dzimtenes kalni ir zelta, pļavas zīda, mākoņi sidraba, katram kociņam ir skaists tērps, katrs putniņš vai zvērs iegūst viskrāšņāko izskatu.- Dabas motīvu kā aistētisku parādību savos darbos uzsvēruši gandrīz visi latviešu rakstnieki. Tā Virza "Straumēnos" ir izcēlis

skaistumu, ko rada latviešu sēta un tās tuvākā apkārtnē: daba, dzīvnieki un tamlīdzīgi, pat abstraktākus jēdzienus salīdzinādami ar latviešiem pazīstamiem, tuvākajiem apkārtnes tēliem, piemēram, mākoņi tam atgādina sētas dzīvniekus, lietus - govju slaukšanu u.t.t. Liels dabas aistēts ir arī Apsīšu Jēkabs, bet būtu pilnīgi lieki meklēt latviešu literatūrā kādu rakstnieku, kas vispār nebūtu dabas skaistuma uzsvēris.

Pie tuvākā apkārtnē sastopamā un skaistā priekšstats pieder arī a p g ē r b s u n r o - t a s . Vēsture liecina, ka cenšanās kļūt skaistam bieži izpaudusies pat negatīvi un izvērtusies par greznošanos. Šī greznošanās tieksme tad arī negatīvi apskatīta daudzu rakstnieku darbos, sevišķi garīgajā laikmetā. Arī vēlākā laikmeta rakstnieki greznošanos uzsver kā negatīvu parādību. Apgērba ziņā tautas tradīcijas skaistumu saskata galvenokārt krāsās. Tā par skaistām krāsām uzskata sarkanu, dzeltenu, baltu. Tautas dziesmas gan arī piemin zeltu, sudrabu, dimantu un zīdu, bet tie uzskatāmi vairāk par daiļuma predikātiem, nekā par greznošanās objektiem. Tā tad latviešu skaistuma ideāls apgērba ziņā nebūs

bijusi greznošanās, bet gan spilgtums vai raibums. Tādā veidā krāsas tvēruši arī modernie rakstnieki, piemēram, Plūdons "Atraitnes dēlā", runādams par gaismas un zinātnes pili /tikko sacītais gan attiecas vairāk uz krāsām, bet ne uz apgērbu/.- Rakstnieku uzdevums šai ziņā būtu mācīt, ka skaistums slēpjas taisni tautas apgērbos un rotās, kas ir nevis sveši, bet gan paša īpašums, paša tuvākā apkārtnē sameklējams.

Skaistums meklējams arī c i l v ē k a
a t t i e c ī b ā s p r e t c i t i e m c i l -
v ē k i e m sadzīvē un izturēšanās ziņā. Šai ga-
dījumā skaistais saistās ar jēdzienu "labais". Kas
ir labs, tas ir arī skaists. Skaista dzīve tautas
tradīciju uztverē ir, ja cilvēki savā starpā ir
saticīgi, izpalīdzīgi un tamlīdzīgi. Skaistums šā-
dā nozīmē jau ir apcerēts iepriekšējā nodaļā, runā-
jot par ētiskajām idejām.

Darbs. Ciešā sakarā ar tikko pieminēto,
proti, ka tas, kas ir tikumisks, ir arī daiļš, sai-

stās arī darba skaistums tautas tradīciju uztverē. Jau iepriekšējā nodaļā redzējām, ka darbs ir augstākā tikumības norma. Tā tad dabīgi, ka darbam jābūt arī skaistuma normai. Te vēl tikai būtu jāpiebilst, ka galvenais ir tīri radītājs darbs, pie kam šis radītājs darbs parādās arī meklējumos, kā labāk sagatavoties radītāja darba veikšanai. Šī sagatavošanās ir izpaudusies divējādā veidā: 1/ mēģinājumos atvairīt šķēršļus, kas kavē radītāja darba veikšanu, un 2/ dziņā pēc zināšanu iegūšanas.

P i r m a i s u z d e v u m s pa daļai balstās uz tīri ētiska pamata. Te piemināma neatlaidība un optimisms, kas aistētisko izpausmi guv^{tautas/}ši/dziesmās un dziedāšanā. Dziesmas latviešiem visos laikos palīdzējušas pārvarēt drūmumu un īgnumu, kā arī cauri gadu simteņiem ļāvušas paturēt skaistu dvēseli. Dziesmas dziedot, arī darba smagums nav bijis tik jūtams, un galvenais - taisni dziesmas ir ļāvušas raudzīties uz visu caur zināmu daiļuma šķidr^{drautu}.

O t r s p ņ ē m i e n s sagatavoties radītājam darbam ir jaunu atziņu meklēšana, tieksme pēc izglītības. Dažkārt gan šīs izglītības tieksmes

ierosināja arī materiālas dabas cēloņi, vēlēšanās tapt materiāli neatkarīgākam, kā tas sevišķi parādījās pēc dzimtbuves atcelšanas, bet lielum lielajam vairumam materiālās dabas apstākļi nebija galvenie. Daudziem izglītība bija vienīgais līdzeklis, kā attīstīt garīgo dzīvi, kā tapt garīgi skaistākam, cēlākam. - Arī rakstnieki jo bieži ir attēlojuši šāda veida tiešanos pēc izglītības. Tā Plūdoņa Atraitnes dēlam blakus materiālās dabas iemesliem ir arī tīri aistētiski, un reti kur būs iespējams atrast tik skaisti tēlotu dailes un zinātnes pili, kā tas minētājam rakstniekam:

Bet torņu burvīgā mirdzumā
Dus sala baltā lieglaimībā;
Tur grācijas dejo, tur mūzas čukst,
Tur sirdis priekš daiļā un diženā pukst.

Par skolas svētību tīri aistētiskā ziņā runā arī Auseklis un Brīvzemnieks.- Nevar paiet garām arī tam laikmetam, kad jaunie latviešu skolotāji, ar sparū ķerdamies pie darba, mēģināja tautā modināt galvenā kārtā tīri aistētiskas jūtas. Šis laikmets ir sevišķi svētīgs izmantošanai arī literatūrā, un ir arī pietiekami izmantots gan pozitīvā

ziņā, rādot, ko skolotājs spēj savu audzēkņu aistētiskās izjūtas izkopšanā, gan arī negatīvā ziņā, rādot tādus tipus, kā, piemēram, brāļu Kaudziņu Pietuka Krustiņš.- Tomēr galvenais, kas te jāaizrāda, ir tas, ka izglītības iegūšana nedrīkst būt vienīgi cenšanās pēc materiālās labklājības.

Beigās jāpiemin, ka aistētiskā ideja saskatāma arī kādreiz tīri neaistētiskās lietās. Tā rakstnieki gandrīz katra notikuma tēlojumā ir parādūši ielikt arī aistētiskas dabas ideju, rādot, piemēram, uzpurēšanas skaistumu, tāpat cik skaisti ir mirt, aizstāvēt savu tēvu zemi, un tamlīdzīgi.

Jāsaka, ka aistētisko varam saskatīt vēl dzejas formā, bet par to runāsim turpmāk, jo tas neraksturo ideju.

III. R E L I Ģ I S K Ā S I D E J A S .

R e l i ģ i s k ā i d e j a l a t v i e -
š u t a u t a s t r a d i c i j ā s b a l s t ā s
g a l v e n ā k ā r t ā u z t i c ē j u m i e m . P a d a ļ a i r e l i ģ i s k o
i d e j u p a l ī d z n o s k a i d r o t a r ī t a u t a s d z i e s m a s u n p a -
s a k a s . N o t i c ē j u m i e m t a d n u i z v e i d o j u s i e s l a t v i e -
š u s e n r e l i ģ i j a . - V ē l ā k o s v ē s t u r e s p o s m o s p i r m a t n ē -
j ā s l a t v i e š u r e l i ģ i j a s v i e t ā s t ā j u s i e s k r i s t ī -
g ā r e l i ģ i j a . - P a š ā j a u n ā k ā l a i k ā n o t i -
c i s m ē ģ i n ā j u m s u z l a t v i e š u t i c ē j u m u u n t a u t a s d z i e -
s m u p a m a t a a t j a u n o t v e c o l a t v i e š u r e l i ģ i j u , t ā s a u -
c a m o , l a t v i e š u j a u n p a g ā n i s m u
j e b d i e v t u r u m ā c ī b u .

S t a r p ī b a s t a r p k r i s t ī g ā s r e l i ģ i j a s i d e j u
u n l a t v i e š u j a u n p a g ā n i s m a r e l i ģ i s k o i d e j u i z s a k ā m a
ī s o s v ā r d o s t ā : k r i s t ī g ā s i d e j a s / b e z g r ē c ī b a u n m i e -
s a s a u g š ā m c e l š a n ā s / p a m a t ā i r s v ē t a i s , b e t j a u n p a -
g ā n i s m a / s a g a t a v o š a n ā s d z ī v e i v i ņ p a s a u l ē / - p a r e i -
z a i s / E . B r a s t i ņ š / .

R a k s t n i e k a m p a l i e k i e s p ē j a , i z m a n t o j o t t a u -
t a s p a g ā t n e s v i e l u r a k s t u d a r b u s a t u r a m , i e t v e r t

šinīs darbos arī zināmu reliģisku ideju, kādu nu viņš katrā atsevišķā gadījumā atzīst par derīgāku. Tā, piemēram, Janševskis savos darbos bieži vien izmanto arī veco reliģisko ideju, jaukdams to ar kristīgo. Tas pats sakāms par Virzas "Straumēniem!" Dažiem citiem rakstniekiem, piemēram, Niedram dominē kristīgās ticības ideja, bet Aleksandram Grīnam lielajā darbu vairumā un Jāņa Medeņa dzejās izteikta turpretim tā reliģiskā ideja, kas balstās uz ticējumiem un tautas dziesmām.

IV. F I L O Z O F I S K Ā S I D E J A S .

Filozofiskās idejas izteicas patiesības meklējumos. Šie patiesības meklējumi ietver ļoti daudzus jautājumus. Tā vispirms tie aptver jautājumus par cilvēku: 1/ Kas ir cilvēks? 2/ Kas ir cilvēka dvēsele? 3/ Kas ir cilvēka dzīves uzdevums? 4/ Kas noteic cilvēka darbību? Tālāk filozofiskās idejas ietver sevī arī citus dziļākus jautājumus,

proti: 5/ Kas ir dievība? 6/ Kas ir dzīvība un nāve? 7/ Kas ir laiks un telpa? 8/ Kas ir viela un spēks? 9/ Kas ir patiess? 10/ Kas ir labs un ļauns? 11/ Kas ir skaists? u.c.

Šie būtu svarīgākie jautājumi, kas ietver sevī filozofisku domu. Bet dažu jautājumu jau esam apskatījuši agrāk citās nodaļās, tā, piemēram, jautājums, kas ir labs un ļauns, apskatīts nodaļā par ētiskām idejām, jo, kas ir ētisks, tas ir reizē arī labs, kas nav ētisks, tas ir ļauns. Tāpat nodaļā par aistētiskajām idejām esam aplūkojuši jautājumu, kas ir daiļš. Dievības ideju turpretim var pieskaitīt pie religiskām idejām. Pa daļai pie religiskām idejām varētu pieskaitīt arī dzīvības un nāves idejas, lai gan te varētu būt arī citāda pieeja. Starpība būtu tā, ka reliģija šiem jautājumiem pieiet no intuīcijas viedokļa, bet filozofija no loģiskā viedokļa. - Pāri paliek tā tad četras idejas, kas attiecas uz cilvēku, un trīs idejas, kas aptver dziļākus filozofiskus jautājumus.

Īstenībā jāsaprot, ka nodarbošanās ar filozofiskām idejām pēc būtības ir liriskas uzdevums. Diezgan grūti filozofisku ideju iztīrīt episka

rakstura darbā. Rakstniekam šai ziņā iespējams vienīgi ietvert filozofisko ideju gaŗākos prātojumos par jau minētiem jautājumiem, kuŗus veic kāds darba varonis.

Mūsu līdzšinējā literātūrā filozofiskā lirika ir diezgan attīstīta. Ar filozofiskām idejām ir nodarbojušies Poruks, Barda, Rainis un daudzi citi liriķi, bet nevienam no tiem attiecīgos darbos nav tautas pagātnes viela. Drusku dažiem jautājumiem pieskaŗas Auseklis, Pumpurs, Lautenbachs, Aleksandrs Grīns, Jānis Medenis u.c., gan pieminēdami dažus jēdzienus, kas varētu būt arī filozofisko ideju interesē, bet pašu ideju šie rakstnieki iztīrzāt nemēdz. Tā, piemēram, gandrīz visi viņi piemin veļus respektīvi mirušo cilvēku dvēseles, tomēr nekur nesaskatīsim domas iztīrzājumu, kā īsti šie veļi rodas, citiem vārdiem sakot, minētie rakstnieki nevis iztīrzā kādu ideju, bet izturas tā, it kā visiem lasītājiem šie jēdzieni būtu pilnīgi skaidri un saprotami.

V. N A C I O N Ā L Ā S I D E J A S.

Nacionālās idejas ir tās, kas saistās ar tautas un tautības jēdzieniem. Šādas idejas varētu būt trīs:

- 1/ nacionāla apziņa,
- 2/ tēvijas mīlestība un
- 3/ vienība.

Tautas tradīcijās nevaram saskatīt vēl noteikti izveidotu nacionālu ideju, jo nacionālā doma vispār sākusi attīstīties tikai vēlākos laikos. Gan dažkārt arī atsevišķas tautas dziesmas it kā pauž tēvijas mīlestību, kuŗas labā tiek ziedota dzīvība, kā, piemēram, "Uz ežiņas galvu liku", bet, ņķiet, ka ņī populārā tautas dziesma noteikti ir vēlāku laiku produkts, jo līdzīgi izteiktu tēvijas mīlestību tautas dziesmās nesastopam. Te varam runāt vienīgi par savas tēva zemes respektīvi savas dzimtās sētas mīlestību. Pat tikko pieminētā dziesma arī var būt izprotama ņādā nozīmē.

Nacionālo ideju nozīmi īsti sāka izprast

tikai tautas atmodas laikmetā, un skaidrāk nacionālās idejas formulēja Kronvalds darbā "Tēvijas mīlestība". Pēc tam šīs pašas idejas plašāk apcerējuši arī citi tā laikmeta sabiedriski darbinieki, bet sevišķi nopietnu vērību nacionālām idejām piegriez mūsu dienās.

Aplūkosim tagad katru no minētajām nacionālām idejām atsevišķi.

Nacionālā apziņa. Nacionāla apziņa ir tad, ja atsevišķi cilvēki apziņās, ka viņi pieder pie vienas tautas, ka viņiem visiem ir kopēji prieki un bēdas jeb, kā Līventāls saka: "Latviski es domāju, brāļu sāpes izjūtu". Šī nacionālā doma tālāk izveidojas tēvu valodas cienīšanā un kopšanā un cienībā pret tiem, kas līdzīgi pašam runā to pašu valodu, kam ir kopējas paražas un tradīcijas, kā arī kopējs liktenis.

Rakstnieki līdz šim paraduši šo ideju ietvert divejādā veidā: 1/ pozitīvi izceļot nacionālās domas vērtību un 2/ negatīvi attēlojot novēršanos no nacionālās domas un piesliešanos citai

tautai. Tā, piemēram, Janševska "Dzimtenē" redzam, ka students Ozols iet divkaujā, tāpēc ka latviešu valodu neatzīst par līdztiesīgu un liēdz latviešu tautai tās tiesības. Līdzīgā kārtā Māteru Juris "Sadzīves viļņos" liek kaņot Eduardam Felzenbergim pret tiem, kas novēršas no savas tautas, līdz ar to rūpējoties arī par nacionālās domas attīstīšanu savas muižas rajonā. Nacionālai domai un tās izveidošanai pievēršas arī Deglavs "Rīgā", norādīdams vēl savas tautas noliedzējus. Rakstnieki ir uzsvēruši arī pārmērības, kādas nacionālas domas paudēji dažkārt izdara, proti, ka vārdos viņi gan lieli nacionālisti, bet darbos pretēji. Tā, piemēram, Māteru Juris "Patriotismā un mīlestībā" norāda, ka tautībnieki Ričards un Bērents, izmantodami tautisku masku, īstenībā savus tautiešus apkrāpj. Tāpat brāļi Kaudzītes "Mērnieku laikos" rāda negatīvu tautībnieku Pietuka Krustiņu, kam īstenībā tautiskā doma palikusi sveša. Jo sevišķi iemīļots rakstniekiem ir savas tautības noliedzēju tips, un laikam būs reti sameklējams kāds rakstnieks, kas tādu neattēlotu. Tā jau visi augstāk pieminētie tēlo šādus tipus, bet šo rindu varētu vēl pēc patikas pa-

garināt.

Tēvijas mīlestība. Ciešā sakarā ar tikko apskatīto ideju stāv tēvijas mīlestība. Īstenībā savu tēviju varēs mīlēt tikai tas, kam būs augsti attīstīta nacionālā apziņa. No otras puses tēvijas mīlestība nepieciešama katram tautas loceklim, ja viņš vēlas, lai tauta neiznīktu. Bet tēvijas mīlestība ir iespējama tikai tad, ja cilvēks ir lepns uz to, ka viņš pieder pie savas tautas, ka viņš ir dzimis savā tēvu zemē un nevis kautkur citur, ka viņš var sajūsmināties par savas zemes skaistumu, par savas tautas vēsturi un tagadni un tamlīdzīgi. Ja vēsture zina daudz faktu, ka tautas locekļi ir aizgājuši no savas tautas un kļuvuši par citas tautas piederīgiem, tad te vainojams vienīgi tas, ka viņi nav atraduši nekā tāda, kas tiem iedvestu cienību pret savu tautu un dzimteni, bet mīlēt nevar to, ko nicina.

Latviešu literātūrai šai ziņā rodas liels uzdevums: mācīt lasītāju cienīt savu tautu, savu tēviju, radīt lepnumu viņā, ka tas var būt piederīgs

pie tik slavenas, cienītas tautas.- Šo nolūku sa-
sniegšanai rakstniekam iespējami dažādi m o t ī v i,
kuņus apstrādājot, visu nupat minēto iespējams sa-
sniegt. Izglītības ministrs prof.Dr.chēm. J.Auš-
kāps saka: "Jaunatni sajūsmina s p ē k s, un varens
bija spēks, kas sarāva latviešu važas. Jaunatni
valdzina v a r o n ī b a, un nav lielāka varoņ-
darba kā uzvara pār tēvijas apspiedējiem. Jaunatne
grib u g u n i u n l i e s m u, un degdami sa-
dega varoņi mīlestībā uz savu zemi un tautu. Jau-
natne alkst s k a i d r ī b a s, un kas atrastu
viltu, tur kur lietas asinis par savas tautas nā-
kotni ! Jaunatni apbuŗ s a i s t u m s, un
kas nosauks ko skaistāku par savas dzīvības upuri
uz tēvu zemes altāŗa ! Jaunatne tiecas p ē c p i l -
n ī b a s, un nav lielākas pilnības kā visu sevi
atdot spraustajam mērķim. Jaunatne meklē n i e -
m i r s t ī g o u n m ū ŷ ī g o, un memirstību
guva Latvijas kaŗotāŗi, mūŗību dodami savai tautai."

Balstoties uz šiem vārdiem, varam spriest,
ka cienību un mīlestību pret savu tautu, savas tau-
tas pagātni un tēvu zemi radīs šādi motīvi:

1/ spēks,

- 2/ varonība,
- 3/ uguns un liesmas,
- 4/ skaidrība,
- 5/ skaistums,
- 6/ pilnība un
- 7/ nemirstīgais un mūžīgais.

Aplūkosim tad nu šos motīvus atsevišķi, kā arī iespējas, ko dod rakstniekam šai ziņā pagātnes viela.

S p ē k s . Spēks parādās jau latviešu aizvēstures laikmetā cīņā ar dabu, ar dabas mežonīgajiem apdzīvotājiem. Spēks parādās arī cīņās par patstāvību, kas notika gan 13. gadsimtenī, gan cauri visiem pārējiem gadu simteņiem līdz pat mūsu dienām. Šis spēks saskatāms arī vēl tad, kad jau izcīnīta faktiskā neatkarība, cīņā par labāku dzīves iekārtošanu, par jauniem sasniegumiem tautas nākotnes labā.

Literātūrā spēka motīvs apskatīts jau diezgan daudzu rakstnieku darbos. Tā aizvēsturiskos laikos to tēlo Aleksandrs Grīns darbos "Meža bērni"

un "Atdzimusi cilts", Jānis Sārts romānā "Māra", Jānis Veselis romānā "Trīs laimes" u.c. Spēka motīvu, kas parādās dažādos kaņos un cīņās, kā arī atgriežoties pēc kaņiem parastajā darbā respektīvi māju atjaunošanā, jaunsaimniecību iekārtošanā un tamlīdzīgi, tēlo liels skaits rakstnieku, kuņi gan drīz jau visi minēti 31.un 32.lpp.

V a r o n ī b a . Viss latviešu tautas mūžs ir cieši saistīts ar varonību. Ne katru reizi gan varonība var izpausties tik skaidri kā spēks, un ne katram, kam ir iedzimts spēks, piemīt arī kaut maza varonības dzirkstele. Mums par laimi varam konstatēt, ka vēstures fakti nespēj noklusēt latviešu varonību. Vēl nesēn pasaules kaņa laikā latviešu varonību pazina nevien sabiedrotie, bet par to atzinīgi atsaucās pat mūsu tautas naidnieki.

Latviešu varonība nav radusies spontāni² pati no sevis, Tās pamats, kā to vēsture rāda, ir likts ļoti senos laikos. Jau 13. un vēlāko gadusimteņu chronikas liecina par latviešu varonību. Minēsim tikai zemgaļu neatkarības cīņas, ar kuņām

cieši saistās divu tautas varoņu vārdi, proti, Viestarta un Nameiša, tad kuršu cīņas, kā arī latviešu sirojumi kopā ar ordeni igauņu un citu kaimiņu tautu zemēs. Bet ir pat vēl dažas vecākas ziņas, kas stāsta par varonīgajām cīņām ar krieviem, leišiem un vikingiem. Jau šis senākās latviešu vēstures periods dod plašas iespējas rakstniekiem tēlot latviešu varonību, un liekas, ka taisni šis laikmets līdz šim vēl vismazāk apcerēts.- Bet, kad latvieši ir iekaroti, arī tad latviešu varonības gars nezūd, lai gan vairs oficiālos vēstures rakstos netiek tik bieži pieminēts. Tā diezgan daudz faktu labs vēstures pazinējs sameklēs arī vēlākajās cīņās Kurzes hercogistes kolonizācijas politikas laikā, tāpat Zviedrijas karaļu cīņās ar saviem kaimiņiem. Un pat gluži mierīgos laikos latviešu varonība katrā izdevīgā momentā parādījusies, gan droši nostājoties pret muižnieku varmācībām /dažādos nemieros/, gan arī varonīgi panesot bargos sodus, ar kuŗu palīdzību muižnieki centās apspiest latviešu tieksmes pēc brīvības. Vēsture zina daudz piemēru, kad latvietis ārkārtīgi smagus sodus pacietis pat bez sāpju vaida. Par to stāsta daudzi tiesas protokoli.-

Vēl jo lielāka varonība parādās pasaules kara laikā, kad nedaudzie latviešu strelnieku pulki spēj noturēt Rīgas fronti pret pārspēkā esošo ienaidnieku, un Latvijas atbrīvošanas cīņās, kad nepietiekoši apbruņoti, vāji apģērbti un paēdināti varēja uzvarēt gadu simteņiem nīsto ienaidnieku. - Tie visi būtu tikai lielāki, nozīmīgāki fakti, bet cik daudz varonības prasījusi no latvieša ikdienišķā sīkā dzīve, tas ne katru reizi duļņas uzreizi acīs un uzejams tikai pēc rūpīgām tautas pagātnes studijām.

Šī latviešu varonība guvusi jo spilgtu atbalsi arī mūsu jaunākajā literātūrā, sevišķi tajā literātūrā, kas tēlo kara sižetus. Tuvāki par to skatīsimies atpakaļ 31., 32. un 33. lpp. un šeit pie tā vairs nepakavēsimies.

U g u n s u n l i e s m a s . Šis prof. Dr. chēm. J. Auškāpa minētais motīvs saprotams kā spēja uzpurēties, atdot visu un līdz ar to pašam itkā sadegt savas tautas un tēvijas labā. Spilgtākos piemērus šim motīvam spēsīm saskatīt vispirms tautas atmodas laikmetā, kad Krišjānis Valdemārs,

Kronvalds un citi jaunlatvieši iededzināja latviešu sirdīs ticību mūsu tautas gaišākai nākotnei. Viņi nerūpējās ne par savu karjēru, ne par materiāliem labumiem, kādus varētu gūt, atteikdamies no cīņas, cieta pat nepatikšanas, tomēr galu galā viņu vārdu liesma sadedzināja visus ceļā esošos šķēršļus. Latvijas vēsture zina minēt pat gadījumus, kad šādās liesmās latviešu tautas labā sadega arī citu tautības locekļi un arī ne gluži bez panākumiem, piemēram, Garlibs Merķelis.- Tāpat visiem zināma arī lielā 1905.gada un neatkarības cīņu cīnītāju lielā dedzība, kas kā varoņi sadega uz savu zemi un tautu, dodami mums brīvo Latviju. - Te nu tad arī rakstnieka uzdevums būtu ar saviem darbiem audzināt lasītāju, lai šī uguns, kas jo spilgti kvēloja mūsu sirdīs brīvības cīņās un kā liesmas no jauna atmirdzēja 1934.gada 15.maijā, nekad neatdzistu, bet pārņemtu ar savu mirdzumu un siltumu visu mūsu tautu un valsti.

Viena daļa rakstnieku kara sižetu tēlotāju darbos jau arī pieskaņas uguns un liesmu motīvam, tēlodami karsto cīņu sparū un uzpurēšanās spēju kara laikā un dažādos nemieros. Tādi ir visi jau

agrāk pieminēti batalisti /31.un 32.lpp./ un pie viņiem otrreiz vairāk neuzkavēsimes. Jāpiemin tikai vēl, ka dažreiz rakstnieki šo motīvu ir izmantojuši arī tendenciozā nolūkā, piemēram, Andrējs Upītis trilogijā "Robežnieki".

= k a

S k a i d r ī b a . Vēsturē minēti daudzi gadījumi, kas raksturo latviešus kā lielus skaidrības meklētājus. Bieži vien skaidrības meklēšana ir nonākusi līdz pārspīlējumam. Ne par velti pazīstama paruna, ka latvietis par katru cenu gribot panākt savu un tāpēc sevišķi labprāt mīlot tiesāties. Te tomēr jāiebilst, ka tas arī ir bijis viņam vienīgais ceļš kā gūt taisnību. Latvietis neprot viltīgu, diplomatisku ceļu. Viņš, gribēdams savā rīcībā būt skaidrs, bieži vien arī cīņu zaudē. Tomēr tas tikai runā viņam vairāk par labu, nekā par ļaunu. -

Taisni šī skaidrības meklēšana ir pamudinājusi arī latvieši dzīties pēc neatkarības, pārlicībā, ka viņa paša liktenis būs skaidrs vienīgi tad, ja likteņa lēmējs nebūs neviens cits kā viņš pats. Un latvietis gāja atbrīvošanas cīņās ticībā un pašāvēībā par

savas tautas taisnību un tiesībām.

Skaidrības motīvs latviešu literātūrā apskatīts vairāk negatīvi /pārspīlētā prāvošanās kāre un tamlīdzīgi/. Te jāmin Apsīšu Jēkaba darbs "Kaimiņi" u.c. , Rich.Ērgļa "Pelēko baronu senči", Doku Ata "Uz bērnu bērniem" u.c. Vairāk tīras skaidrības meklēšana mūsu literātūrā parādās simboliskos sacerējumos, kam nav sakara ar tautas pagātņi.- Tā tad rakstniekiem te vēl daudz darba priekšā.

S k a i s t u m s . Šim motīvam lieki būtu pieskarties vēlreiz, jo par to jau plaši runājām sakarā ar aistētiskajām idejām. /Skaties 52.-58.lpp./

P i l n ī b a . Šo motīvu prof.Dr.chem. J. Auškāps saprot kā visa sevis ziedošanu spraustajam mērķim. Par to tuvāk jau esam runājuši, apcerot ētiskās idejas /neatlaidību un uzupurēšanās spēju, 47.-48.lpp./ un nacionālās idejas /uguni un liesmu, 71.-73.lpp./. Būtu tāpēc lieki apcerēt šo motīvu vēlreiz.

N e m i r s t ī g a i s u n m ū ž ī g a i s .
Katrai lietai, katram notikumam paliek zināma vieta vēsturē, tomēr ne katru faktu, kas izpelnījies vēstures ievērību, dēvē par nemirstīgu un mūžīgu. Daudzreiz notiek, ka dažs labs fakts palicis tikai par viena vēsturnieka intereses objektu, citiem vēstures pētniekiem tas nav nekas cits kā samērā nesvarīgs sīkums. Īsti nemirstīgas kļūst tikai tādas lietas, kam ir kardināla nozīme kādas tautas vai valsts dzīvē. Arī Latvijas vēsturē ir daudz tādu īsti nemirstīgu faktu, kas nevar savu nozīmi zaudēt pat tad, ja arī pati tauta ar laiku ietu bojā. Tādi nemirstīgi fakti mums bez šaubām paliek: iekarošanas laikmeta cīņas, strēlnieku cīņas un Latvijas atbrīvošanas cīņas. Nemirstīgas šīs lietas ir tāpēc, ka viņās rādīts augstākais, ko cilvēks spēj un var dot savas brīvības un savas slavas dēļ. Līdz ar to jāsaprot, ka tas, kas ir kļuvis nemirstīgs, tas ir arī mūžīgs. Tā tad šie vēstures fakti bez šaubām ir kļuvuši arī mūžīgi.

Īstenībā šis motīvs ietver sevī visus iepriekšējos, tāpēc arī par tā izmantošanu latviešu literatūrā nav vairs tuvāk jārunā.

Vienība. Vienības ideja izteicas solidaritātes apziņā, kas liek kopējiem spēkiem cīnīties par kopējiem uzdevumiem un līdz ar to arī uzņemties katram atsevišķam individam atbildību par visas kopas darbiem. Īstenībā šī vienības ideja izriet jau no pašas nacionālās domas, kas liek katras tautas piederīgam sajūst sevi kā vienu daļu no vesela organisma. Šo vienības idejas nepieciešamību saskatām sevišķi spilgti jaunākā laika vēsturē, kad pēc Latvijas atbrīvošanas piecpadsmit gadus tautā nebija vienības un beidzamos piecus gadus, kad vienība nodibināta. Saimnieciskās dzīves sabrukums pirmajā vēstures posmā un uzplaukums beidzamajā spilgti rāda, ko vienība spēj veikt.

Tā kā šis ir viens no jaunākajiem vēstures materiāliem, tad literātūrā par to samērā maz runāts. Atsevišķi sīkāki darbi bez sevišķas literatūras nozīmes gan ir parādījušies, bet neviena daudz maz izcila darba pagaidām vēl nav. Tāpēc taisni šo nacionālo ideju rakstniekiem būtu nepieciešams ietērpt arī plašākos literāros sacerējumos ar lielāku mākslas vērtību.

VI. V I S P Ā R C I L V Ē C I S K Ā S idejas.

Kad nu mūsu reālisma kritiķi pārmeta rakstniekiem novēršanos uz tautas pagātnes pusi, tad galvenais viņu iebildums pret to bija, ka tādai tautas pagātnes apdzejošanai neesot nekādas plašākas nozīmes, ka tā paliekot saprotama tikai rakstniekam pašam, bet nebūt ne cilvēkam, kas esot apveltīts ar kādu augstāku domāšanas spēju un kas katrā darbā meklējot ideju. Tāpēc vajagot griezties pie pie lielāko tautu lielākajiem gariem, vajagot uzvert viņu idejas un ar tām iepazīstināt latviešu tautu. Ar to būtu it kā izteikta doma, ka jāmeklē darbā kāda vispārcilvēciska ideja, kas ļautu mākslas darbam kļūt saprotamam arī visai pasaulei.

Šim uzskatam arī visumā varētu pievienoties, ja vien nebūtu pret to laži iebildumi. Ja nu latviešu rakstnieks kādu mākslas darbu uzraksta, tad taču viņš to neraksta tikai tāpēc latviski, lai šis darbs būtu saprotams visai pasaulei. Daudz ērtāk un izdevīgāk jau viņam tad būtu vienkārši savu darbu

uzrakstīt kādā lielākā kultūras valodā. No otras puses: ja latvietis par kādu tā saucamo vispārcilvēsisko ideju interesējas, tad jau viņam vismaz pirmdīgļī šai idejai apziņā būtu jāatrodas, bet ja nu šādas vispārcilvēciskās idejas latviešu tautas apziņā sameklēt nevar un tādēļ būtu jāgriežas un jāaizgūst šī ideja no citām tautām, tad jājautā: vai rakstu darbā izteiktā ideja lasītājiem pilnīgi saprotama būs. Ar laiku saprotams gan varētu arī latvieti pie tādas svešas idejas pieradināt, bet te nu atkal jāprasa, vai tas ir vispār lietderīgi. Šķiet, ka visvieglāk te varētu atbildēt ar ministra Alfrēda Bērziņa vārdiem: "Mēs neesam neko uzspieduši citiem, bet mēs arī prasam un lūdzam un atgādīnām, ka neņemsim pretī arī to, kas mums ir svešs un lieks. Mēs esam bagāti bijuši mūsu gara dzīvē, un mums pietiks mūsu pašu gara bagātību, lai sev sagādātu skaistu un laimīgu dzīvi."

Bet pat ja mēs ^{ne}/gribētu nostāties uz tik krasi nacionāliem pamatiem un mēģinātu tuvāk papētīt, kādā veidā vispārcilvēciskās idejas attēlotas cit-tautu rakstnieku darbos, respektīvi, kas ir šo darbu pamatā, tad atrodam tur pavisam piecas vispār-

cilvēciskas idejas, proti:

- 1/ brīvību,
- 2/ brālību respektīvi cilvēces mīlestību,
- 3/ vienlīdzību,
- 4/ pilnību un
- 5/ labklājību.

Brīvība. Brīvības jēdzienu vispār radīja franču lielā revolūcija, bet literātūrā brīvības ideju pirmais ienesis Šillers, apgalvodams, ka tieksme pēc brīvības ir katra cilvēka neatņemama īpašība. Šāda tieksme pēc brīvības var parādīties divejādā veidā: 1/ tieksmē pēc garīgās neatkarības, kas galvenā kārtā saistās ar tieksmēm iegūt izglītību un tādā kārtā atsvabināties no citu garīgās aizbildniecības, un 2/ tieksmē pēc politiskās neatkarības, cīņā par savu patstāvību.- Brīvības idejas realizēšanai Šillers saskata divi līdzekļus: 1/ spēku un 2/ varonību, pie kam dažreiz šī tieksme pēc brīvības nav saskaņā ar valsts likumiem vai arī ar valdošajām ētiskajām normām. Tā, piemēram, brīvības

dēļ darīts darbs vienmēr ir attaisnojams: Šillera "Laupītājos" Kārlis Mors top par laupītāju, lai aizstāvētu brīvības ideju, tāpat Vilhelms Tells nogalina no paslēptuves sogi, lai nodrošinātu savai tautai neatkarību.

Latvijas vēsturē arī saskatām daudz spilgtu piemēru, kur šāda tieksme pēc brīvības tiešām parādās. Minēsim te vispirms iekaŗošanas laikmetu, kad zemgalieši simts gadus aizstāvēja savu neatkarību. Gluži tāpat var pieminēt arī daudzās reizes, kad uzspiesto kristietību Latvijā dzīvojošās ciltis nokratījušas. Tālāk latviešu tieksme pēc brīvības spilgti izpaužas arī dažādajos nemieros dzimtbuves laikmetā, kad latvieši pastāvīgi centušies atsvabināties no kungu varas. Šis laikmets jau arī lielākā vai mazākā mērā apskatīts latviešu literātūrā Janševska, Zariņa, Ērgļa u.c.darbos. Sevišķi spilgti brīvības tieksme uzliesmo 1905.gada revolūcijā un arī jau pietiekami guvusi atspoguļojumu mūsu literātūrā /skaties 32.lpp./. Augstāko pakāpi brīvības tieksmes sasnidz neatkarības cīņās, un šai sakarā to jo spilgti pauž jaunākās paaudzes rakstnieki /skaties 31.un 32.lpp/.- Par tieksmi pēc garīgās

neatkarības respektīvi izglītības iegūšanu jau runājām sakarā ar aistētiskajām idejām /56.-58.lpp./.

„kā senī”

Brālība respektīvi cilvēces mīlestība. Tā arī radusies franču lielās revolūcijas laikā un plašāku atspoguļojumu literātūrā guvusi sociālistisko rakstnieku darbos. Šīs idejas būtība ir tā, ka cilvēkam jāmīl līdzīgi visi cilvēki, jo visi cilvēki savā starpā ir brāļi. Šī ideja ir pretstatā tēvijas mīlestībai un noliedz mīlēt kādu vietu vai tautu vairāk par citām, Tā, piemēram, šo ideju saskatām Tolstoja darbos. Arī mūsu sociālisma rakstnieki bieži vien pieskaņas brālības idejai. Jāpiebilst tomēr, ka šī ideja nevar saistīties ar pagātnes vielu, un tās kultivēšana visā visumā kaitīga nacionālajai patstāvībai. Iznīcinot mīlestību pret savu tautu un tēviju, līdz ar to rakstnieks arī rūpējas par šīs tautas pazudināšanu.

Vienlīdzība. Arī šī ideja tāpat kā abas iepriekšējās radusies franču lielās revolūcijas laikā, bet atšķirībā no brālības idejas vairāk kopēja visām tautām un atzīstama mūsu dienās. Vienlīdzības ideju propagandējuši sociālisma rakstnieki, piemēram, Tolstojs, Turgēņevs, Ibsens u.c. Parastais šīs idejas tēlošanas veids ir sociālās nevienlīdzības un līdz ar to pārestības attēlošana, kas notiek vienai ļaužu šķirai. Lasītājā tad pilnīgi dabīgi rodas vēlēšanās sasniegt vienlīdzību. Protams, rakstnieki var izmantot arī citus motīvus vienlīdzības idejas tēlošanai, piemēram, pretstatā tēlojot cilvēkus baudītājus un cietējus vai arī tēlojot divu paaudžu uzskatus un tamlīdzīgi.

Tā tad īstenībā vienlīdzība ir arī katras tautiskas domas pamatā: nodrošināt visiem tautas locekļiem vienādas tiesības.- Latviešu literātūrā šīs idejas paušanai var izmantot galvenā kārtā 1905. gada revolūciju, tāpat arī dzimtbuves laikmetu. Cīņa par vienādām tiesībām gan faktiski ritējusi cauri visai latviešu tautas pagātnei un īsti nobeigusies ar Latvijas neatkarības iegūšanu. Par šo

momentu atspoguļojumu latviešu literātūrā jau vairākkārt esam runājuši sakarā ar vielu un sižetu /skatīties no 22. - 39.lpp./.

Pilnība. Pilnība ir katras cilvēku darbības gala mērķis. Šo pilnību sasniegt cilvēce cenšas itin visās dzīves nozarēs, bet visu to varētu apvienot vienā domā un tieksmē pēc pilnīga cilvēka. Šādu pilnīgu cilvēku veidot ir audzināšanas uzdevums. Daudzi rakstnieki taisni tamdēļ pieskaņās audzināšanas problēmai, tēlojot gan pozitīvos audzināšanas panākumus, gan arī negatīvos. Tā, piemēram, Turgēņevs runā par audzināšanas ļauno iespaidu un divu paaudžu sadursmi. Pa daļai audzināšanas sekas un cilvēku cenšanos no tām atbrīvoties tēlo arī Tolstojs romānā "Augšamcelšanās". Audzināšanas rezultātu - stipro vai vājo gribu attēlo Ibsens darbos "Brands" un "Pērs Gints". Tāpat to dara arī daudzi citi citautu rakstnieki.

Latviešu literātūrā audzināšanas motīvs ir ļoti bieži apskatīts, norādot gan vairāk audzināša-

nas trūkumus, respektīvi, cik tālu audzināšana cilvēku no pilnības attālinājusi. Šāds motīvs apstrādāts gan darbos bez tautas pagātnes sižeta, gan darbos, kas noteikti uz tautas pagātni balstās. Tas sakāms, piemēram, par Blaumaņa "Indrāniem", Neikena stāstu "Pie pagasta tiesas" /šajā darbā gan apcerēta sabiedrības iekārtas loma cilvēka rakstura audzināšanā/ un daudziem citiem darbiem.

Pa daļai uz pilnības ideju attiecināms arī viss tas, kas iepriekšējā darba daļā teikts par ētiskajām idejām /47.-48.lpp./ un nacionālajām idejām /71.- 73.un 74.lpp./, jo šo ideju sasniegšana stāv ciešā sakarā ar pilnības jēdzienu,

Labklājība. Blakus pilnībai visas tautas no laika gala ir centušās pēc labklājības. Īstenībā jāsaprot, ka labklājība būtu sasniegta katrā tautā tad, ja visumā būtu piepildījušās brīvības, vienlīdzības un pilnības idejas, bet šaurākā nozīmē labklājības ideju var saprast dziņā pēc materiālās labklājības. Ciltautu literātūrā bieži vien šī dzi-

ņa attēlota kā pārspīlēts materiālisms, kuŗam pretim bieži vien liek tik pat pārspīlētu ideālismu, t.i. pilnīgu atteikšanos no materiāliem labumiem. Tā materiālismu blakus ideālismam sastopam Servantesa romānā "Don-Kichots", bet pilnīgu ideālismu gandrīz visos bruņnieku romānos. No otras puses materiālisma labuma iegūšana bieži kļuvusi par pašmērķi un novedusi līdz skopulībai, kam atkal vairs nav nekāda sakara ar labklājību, kā to, piemēram, redzam Puškina "Skopajā bruņniekā" vai Moljēra "Skopulī".

Latviešu literātūrā materiālisma labklājībai piegriezta liela vērība. Tā tautas atmodas laikmetā Krišjānis Valdemārs dedzīgi cīnās par latviešu saimniecisko labklājību, bieži to izceldams arī rakstos: "Latviešiem vajaga nākt pie mantas, pie pastāvīgas peļņas, tad tikai nāks izglītība un pašapziņa." To latvieši arī dara, un viņu materiālā labklājība izpaužas: tieksmē pēc zemes, piemēram, Purapuķes stāstā "Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes", tieksmē pēc nodrošināta stāvokļa, piemēram, Deglava romānā "Rīga". Tāpat Janševska "Mežvidus ļaudīs" redzam bēgšanu meža vidienā, lai pasargātu savu mantu no muižniekiem, bet līdzīgas parādības redzamas

arī daudzos citos darbos. Te būtu pieskaitāma arī tieksme pēc izglītības materiālu motīvu dēļ. Tā, piemēram, Plūdoņa Atraitnes dēls cenšas gūt izglītību, lai varētu nodrošināt savai mātei labāku dzīvi /blakus gan te ir arī aistētiski apstākļi, skati 57.lpp./.

Beigās tā tad jāmin, ka tās idejas, kuŗas nav sameklējamās Latvijas vēstures vielā, kā, piemēram, brālība respektīvi cilvēces mīlestība, latviešu tautai sveša, un tās iztīrīšana tautai nekādu labumu atnest nevar.

F O R M A .

Forma īstenībā pieder pie aistētiskās nozares. Tā tad konstatējot, kādā veidā tautas pagātne ietekmējusi dzejas darbu formu, mēs līdz ar to arī atklātu, kādā veidā tautas pagātne ietekmējusi dzejas darbu aistētisko pusi.

Īstenībā, runājot par tautas pagātnes ietekmi uz dzejas darbu formu, mēs nevarēsīm te pieiet pie tautas pagātnes tik plašā nozīmē, kā to esam darījuši līdz šim, un mums būs jāierobežojas, apskatot tautas pagātnes neuzrakstītās dzejas ietekmi jaunāko laiku dzejā. Jāpiebilst, ka to darīt mums zināma tiesība, jo tautas dziesmas īsti pie literatūras nepieder.

Šī ietekme var izpausties:

- 1/ atdarinājumos,
- 2/ jaunos meklējumos un
- 3/ nokrāsā.

A t d a r i n ā j u m i .

Pa lielākai daļai atdarinājumi skar pantmēru. Bet ir iespējami arī daži citi tautas dziesmu atdarinājumi. Vispirms tuvāk pakavēsimies pie pantmēra.

Kā atceramies, parastais tautas dziesmu pantmērs ir trochajs / - ∪ / vai daktilis / - ∪ ∪ /, kas laiku pa laikam mainās ar spondēju / - - / vai prokeleusmatiku / ∪ ∪ ∪ ∪ /. Pēdas, kas uzrakstītas šinīs pantmēros, parasti sakopotas dipodijās, un pie tam katrā rindiņā ir pa divi dipodijām. Pantā parasti ir četras rindas. - Tālāk latviešu tautas dziesmu īpatība ir tā, ka dipodija nobeidzas ar pilnīgu vārda nobeigumu, un cēzūra nekad nešķir vārdu vidū. Bez tam tautas dziesmu uzbūvē vēl jāievēro arī tā saucamais kvantitātes princips, kas nosaka, ka trochajiskās dipodijas ceturtais zilbe ir īsa, bet, ja trochajiska dipodija sastāv no trīs zilbēm, tad trešā zilbe katrā ziņā ir gara. Svarīgi tāpat ir ievērot arī enklizes noteikumus.

Ievērojot augstāk aprādītos noteikumus, tautas dziesmas ir ieguvušas savu daiļskanību, un šī daiļskanība, ko gribot negribot ievērojuši arī rakstnieki, spiedusi ^{viņus} izteikties līdzīgi tautas dziesmām, lai iegūtu savos gara ražojumos to pašu vijīgumu,- Pirmais, kas šādā veidā sācis piegriezties tautas dziesmu formai ir **V e c ā i s S t e n d e r s**, gan savdabīgu iemeslu dēļ: gribēdams pierādīt, ka dzejot tautas dziesmu garā nav nekāda māksla. Viņš uzrakstījis dzejolīti:

— — / — — // — / — —
Us=augē / ohsoliņsch pļaw=malliņā,
— — / — — // — — / — —
Smuidreem sarrīņeem saļļoschahm lappahm.
— — / — — // — — / — —
Schē tautu meitiņas wainakus pinn.
— — / — — // — — / — —
Sargees ohsoliņ par jahtneekeem,
— — / — — // — — / — —
Kas apkahrt Tewim peeguļļōs tupp.
u.t.t.

Apskatot un novērtējot Vecā Stendera mēģinājumu, jau pašā sākumā redzam, ka viņš nav izpratis nepieciešamību pantu nobeigt ar četrām rindiņām, bet pārnesis daļu domas nākamajā pantā,- Daudz bēdīgāk iznāk, ja apskatāmies, kā Stenderam veicies

ar pantmēru. Cik var spriest, viņš ir gribējis uzrakstīt to daktiliskās dipodijās, tomēr jau pirmās rindas otrajā dipodijā redzam, ka pirmā pēda sastāv tikai no vienas neuzsvērtas zilbes. Tas pats sakāms ir par ceturtais rindas otrās dipodijas pirmo pēdu. Piektā rindiņā turpretim sāka rakstīt jambos, un trešā pēda sastāv tikai no neuzsvērtas zilbes. Tāpat trešajā un piektajā rindiņā pēdējā pēda ir no-cirsta.- Acim redzot, Vecā Stendera labi domātais mēģinājums tam nav izdevies vienkārši tāpēc, ka viņš nav pietiekami iedziļinājies tautas dziesmu metrikā.

Nākamais tautas dziesmu atdarinājums iesākas ar dzejnieku A u s e k l i . Auseklis jau izpratis drusku labāk tautas dziesmu formu un attiecībā uz pantmēru viņam arī diezgan bieži izdevies ieturēt puslīdz pareizu formu. /Sevišķi tas sakāms par tām dziesmām, kuŗas ir gandrīz pilnīgas tautas dziesmu kopijas./ Piemēram:

- √ / - √ // - √ / - √
Tauta, kur ir tava dzeja,
- √ / - √ // - √ / -
Daiļā debess līgava?

*Se nemas nera
A. J-u ritam*

- ∪ / - ∪ // - ∪ / - ∪
Klusa tagad dziesmu leja,

- ∪ / - ∪ // - ∪ / -
Žēli vaida Daugava.

Kā redzam, trochajiskās dipodijās pantmēru Auseklim izdevies atdarināt labi, bet īsti nepārliecina cēzūru vieta. - Daudz labāk viņam padevies daktiliskais pantmērs, piemēram:

- ∪ ∪ / - ∪ ∪ // - ∪ ∪ / - ∪ ∪
Strinkšati, strankšati, koklītes stīdziņas!

- ∪ ∪ / - ∪ ∪ // - ∪ ∪ / - -
Džīgājat / spocīgas, burvīgas skaņas!

- ∪ ∪ / - ∪ ∪ // - ∪ ∪ / - ∪ ∪
Dziedāšu, līgošu dīvainu dziesmiņu,

- ∪ ∪ / - ∪ ∪ // - ∪ ∪ / - -
Sendienām aizmirstu brīnuma stāstu.

Tomēr arī šeit dažās rindiņās nepārliecina cēzūras vieta.

Daudz bēdīgāk kā Auseklim ar tautas dziesmas formas atdarināšanu veicas P u m p u r a m . Retās vietās Pumpuram padodas ievērot kaut cik tautas dziesmas noteikumus. Bieži vien viņam dipodija beidzas vārda vidū, un līdz ar to rodas nedabīgs akcents, piemēram:

- ∪ / - ∪ // - ∪ / - ∪
Stāsti manīm Daugaviņa,
- ∪ / - ∪ // - ∪ / -
Gauja jel necieti klus
- ∪ / - ∪ // - ∪ / - ∪
Kur aug mana līgaviņa,
- ∪ / - ∪ // - ∪ / -
Vai tā drīz jau liela būs ?

Kā redzam, trochajiskās dipodijās rakstītā dzejolī, otrā rindā cēzūra šķiņ vārdu "necieti", un sakarā ar to akcents uz zilbes " -cie- ".

Pumpurs neprot ievērot arī kvantitātes likumu, piemēram:

- ∪ / - ∪ // - ∪ / - ∪
Ne vakari tā dieniņa,
- ∪ / - ∪ // - ∪ / -
Kad Saulītei pirti kur' .

Otrā rindiņā otrās dipodijas beidzamā zilbe gaŗa. Tāpat gaŗa iepriekšējā dzejoļa ceturtās rindiņas otrās dipodijas beidzamā zilbe.

Daudz labāk Pumpuram tāpat kā Auseklim padodas daktiliskās strofas, piemēram:

- ∪ ∪ / - - // - ∪ ∪ / - -
Sensenos laikos, Baltijas zemē,
- ∪ ∪ / - ∪ ∪ // - ∪ ∪ / - -
Kur teka Daugava līčotiem krastiem
- ∪ ∪ / - ∪ ∪ // - ∪ ∪ / - -
Kur miežu līdumi liesmoņi dega,
- ∪ ∪ / - ∪ ∪ // - ∪ ∪ / - -
Dzīvoja laimīga latviešu tauta.

Bet arī par daktiliskajām strofām jāpiebilst, ka Pumpurs ne viscaur pratis ievērot dipodiju likumu. Bieži daktiliskās strofas nav uzrakstītas dipodijās, piemēram:

- ∪ ∪ / - ∪ ∪ / - -
Zilajā debesu velvē,
- ∪ ∪ / - ∪ ∪ / - -
Pērkona brīnišķā pilī...

Arī L a u t e n b a c h s gandrīz visus savus daiļdarbus ir mēģinājis rakstīt tautas dziesmu pantmērā. Tomēr ne ik reizes tas viņam īsti izdevies. Tā bieži sastopama neattaisnojama pantmēra maiņa vienā rindiņā, piemēram:

- ∪ ∪ / - ∪ / - ∪ // - ∪ ∪ / - ∪
Pirmajā pavasarī Mēnesis veda
- ∪ ∪ / - ∪ ∪ // - ∪ ∪ / - -
Saulīti, līgavu, debesu kalnā.
- ∪ / - ∪ // - ∪ ∪ / - ∪ ∪ / - ∪
Dieva dēli, Saulītes lielie vedēji,
- ∪ ∪ / - ∪ ∪ // - ∪ ∪ / - ∪ ∪
Segloja godībām simt kumeliņus.

Kā redzam, tad īsti izdevušās ir tikai otrā un ceturtnā rinda. Pārejās ir īsts pantmēru jukums, kur mijas daktilis ar trochaju, pie tam bez noteiktas sistēmas. Arī pēdu skaits rindās ne katrreiz ir tikai četras.

Tomēr Lautenbacham dažkārt padodas arī īsti pareizs pantmērs /ja viņš burtiski norakstījis tau-

tas dziesmu/, piemēram:

- ∪ / - ∪ // - ∪ / - ∪
Alu, alu, alus puisī !
- ∪ / - ∪ // - ∪ / - ∪
Vai tev kājas nopuvušas ?

Vispār jāsaprot, ka trochajiskās dipodijas Lautenbacham padodas labāk, tikai viņš pilnībā neievēro akcenta noteikumus, kas tautas dziesmās ir dabīgāki, piemēram:

- ∪ / - ∪ // - ∪ / - ∪
Laidies, līga, lidodama
- ∪ / - ∪ // - ∪ / -
Tāmenieku jūrmalē,
- ∪ / - ∪ // - ∪ / - ∪
Nometies uz augstiem krastiem
- ∪ / - ∪ // - ∪ / -
Tur, kur Ventas upe plūst !

Atsevišķos gadījumos tautas dziesmu pantmēru izmantojis arī P l ū d o n i s , lai gan tam vispār ir ļoti liela pantmēru un formu dažādība. Tā, piemēram, daktiliska strofa ir :

- ∪ ∪ / - ∪ ∪ //
Gulu zem ābeles
- ∪ ∪ / - -
Ziedošiem zariem;
- ∪ ∪ / - - //
Bitītes ziedos

— — / — —
Lied baru bariem.

— — / — — //
Atskrēja vējiņš,

— — / — —
Papurināja:

— — / — — //
Pillās acis ziedu

— — / — —
Piebirdināja.

Kā redzam, Plūdonim daktilis mainās ar spondēju un arī ar prokeleusmatiku.

Gluži labi Plūdonim padodas arī trochajiskās dipodijas, piemēram:

— — / — — // — — / — —
Kas tie tādi draiskulīši,

— — / — — // — — / — —
Ābeļziedus notraukuši;

— — / — — // — — / — —
Paši zaros sakāpuši

— — / — — // — — / — —
Vienā kājā karājās ?

Tomēr Plūdonis nav ievērojis kvantitātes likumu trešās un ceturtās rindas pirmā dipodijā.

R a i n i s saviem darbiem par pamatu ir izmantojis tautas dziesmas, no tām izveidodams plašākas drāmas. Tādas, piemēram, ir "Pūt vējiņi" un

"Krauklītis". Šo darbu lielu daļu aizņem tieši uzrakstītas tautas dziesmas, bet arī atlikušajā daļā Rainis ir mēģinājis pieskaņoties tautas dziesmu formai. Tomēr, jāsaprot, ka tas viņam ne katru reizi labi izdevies, piemēram:

- √ / - √ // - √ / -
Dzirnaviņas priecājas

- √ / - √ // - √ / -
Baltos miltos pagulēt,

- √ / - √ // - √ / -
Tev kur prāts pagulēt ?

√ - / √ // - / √ - / √
Pie baltā tautu dēla.

√ √ / √ (√) // √

Parīsim pēdējo t. d.

Redzam, ka pirmajās divi rindās, kas ņemtas no tautas dziesmām, pilnīgi citāds pantmērs nekā beidzamajās divās, kas uzlūkojamas kā Raiņa oriģinālsacerējumi, pie kam ceturtajā rindā pilnīgi ne-latvisks pantmērs jamps.

Citās vietās Rainim tautas dziesmu pantmērs padevies arī labāk, piemēram:

- √ / - √ // - √ / - √
Ko par Barbu vien gādāji,

- √ / - √ // - √ / -
Tai jau Gatiņš tautu dēls.

Tāpat "Krauklītī":

Zin ko' pats sev paturēja ?

Tava brāļa zelta tīni.

Bij tavs brālis krietnis vīrs,

Pilnas tīnes mantas bija.

Kā jau redzējām no tikko apskatītiem rakstniekiem, tad tautas dziesmu forma likusi daudziem rakstniekiem censties to atdarināt, bet tas ne katrreiz labi ir izdevies. Jāpiebilst, ka ar šiem apskatītajiem rakstniekiem ne būt vēl nav aplūkoti visi tie rakstnieki, kas vispār centušies tautas dziesmas formas atdarināt. Tādu rakstnieku varētu sameklēt daudz vairāk, bet jāsaka, ka pārāk ideālu atdarinājumu līdz šim latviešu literātūrā sastapt nevaram. Arī te mūsu rakstniekiem vēl būtu daudz kas darāms, lai viņi sasniegtu tos augstumus, kādi ir tautas dzejai.

Tautas dzejas formas izmantošana modernajā dzejā neaprobežojas tikai ar pantmēru vien. Tau-

tas dzejā ir arī ideāli atrisināts eufonijas likums, izvairoties no viša tā, kas varētu radīt kakofoniju. Nevaram to pašu teikt par moderno dzeju, pat par tiem dzejas darbiem, kuŗos mēģināts tautas dziesmas atdarināt. Tā, piemēram, modernie dzejnieki neprot izraudzīties tādas vārdus, kuŗos ideāli sagaidītu patskani aiz līdzskaņa un nerastos līdzskaņu sastrēgumi. Tautas dziesmās šai ziņā ir gandrīz ideāls stāvoklis.

J a u n i e m e k l ē j u m i .

Pēc 1934.gada latviešu dzejas formā iesākas jauns laikmets, kuŗam pamatā tāpat ir tautas dziesmu pantmēra elementi, bet kas vairs neceņšas vienkārši tautas dziesmu pantmēru atdarināt. Šo laikmetu ievada Jānis Medenis, kas gan pagaidām arī ir vienīgais, bet droši var noderēt par ceļa rādītāju citiem rakstniekiem, kā, izmantojot tautas dziesmu formas pamata elementus, var veidot īsti latvisku pantmēru.

Arī Medenis iesāk rakstīt četrpēdu daktilu rindās, stingri ievērojot dipodiju likumus, un jau pirmā posma darbā ir sasniedzis labākos panākumus tautas dziesmas formas imitācijā, piemēram:

- ˘ ˘ / - ˘ ˘ // - ˘ ˘ / - -
Līksmībai, labieši, karogus celiet,

- ˘ ˘ / - ˘ ˘ // - ˘ ˘ / - -
Līksmību, kareivji, godam i sveiciet,

- ˘ ˘ / - - // - ˘ ˘ / - -
Līksmībai veriet vārtus i durķis -

- ˘ ˘ / - ˘ ˘ // - ˘ ˘ / - -
Līksmība nākusi Latvijas zemē !

Vēlākie Medeņa meklējumi aptver jaunās dipodiju kombinācijas rindās un pantos, pie tam šeit stingri tiek ievēroti visi tautas dziesmu metrikas pamata likumi, t.i. kvantitātes un enklizes likumi u.c.

Kādas tad nu ir Medeņa metru raksturīgākās īpašības ?

- 1/ Sastopami tikai krītošie pantmēri:
daktilis un trochajs.
- 2/ Daktilu pantmērā sastopama ritma modifikācija respektīvi triju zilbju vietā var būt divas vai četras zilbes.
- 3/ Bieži notiek pantmēru maiņa, t.i. vie-

nā metriskā sistēmā mainās daktilu un trochaju posmi.

- 4/ Metru pamata vienība nav pēda bet dipodija.
- 5/ Rindā nav tikai divi dipodijas /kā tautas dziesmās/, bet vairāk.
- 6/ Daktilu dipodijas otrās pēdas trešā zilbe un trochaju dipodijas ceturtnā zilbe var būt tikai -a, -e, -i, -u, -as, -es, -is, -us, bet nekad atsevišķs vārds. Ja šī zilbe tiek elidēta, tad iepriekšējā zilbe vienmēr gaŗa.
- 7/ Pēc katras dipodijas ir cēzūra.
- 8/ Bieŗi sastopami enklitiskie savienojumi.

Balstoties uz tikko minētājiem principiem, Medenis izstrādājis pavisam deviņus metrus. Apskatīsim tagad šos Medeŗa metrus katru atsevišķi.

Pirmais metrs. Pirmajā Medeŗa metrā mijas triju un divu trochaju dipodiju rindas, piemēram:

- ∪ / - ∪ // - ∪ / - ∪ // - ∪ / - ∪
Nāc pa duŗu, zemlecīte, augstlecīte

- ∪ / - ∪ // - ∪ / - ∪
Mīļā Māŗa, Zemes māte !

Otrais metrs. Otro metru Medenis iedala

l i e l j un m a z a j ā . - L i e l a i s
m e t r s ietver sevī deviņas rindiņas, no kuŗām
pirmā, trešē, piekta, sestā un devītā sastāv no divi
daktila dipodijām, bet otrā, ceturtā, septītā un
astotā - no divi trochaju dipodijām, piemēram:

— — — / — — — // — — — / — — —
Spārnoja, spārnoja melns posta krauklis
— — — / — — — // — — — / — — —
Vēl par tavu lepnu galvu.
— — — / — — — // — — — / — — —
Karr, smagi nokrāca Ventmales silā,
— — — / — — — // — — — / — — —
Kur tu vīrus kaujā vedi:
— — — / — — — // — — — / — — —
Aiviekstes kareivi, tālu ceļu nāci,
— — — / — — — // — — — / — — —
Zobenu pacēli naidniekus vajāt,-
— — — / — — — // — — — / — — —
Beigts no manu spārnu vēdas
— — — / — — — // — — — / — — —
Drīz pie zemes galvu liksi,
— — — / — — — // — — — / — — —
Karr, kaulus noliksi priežu skuju cisās.

M a z a i s m e t r s sastāv no piecām
rindām, un atšķiŗas no lielā ar to, ka no pēdējā
atmestas nost pirmās četras rindiņas, piemēram:

— — — / — — — // — — — / — — —
Vai manu ! skanēja no viņu kalna,
— — — / — — — // — — — / — — —
No viņa kalniņa, no tēvu sētas.
— — — / — — — // — — — // — — —
Vai ! no otra kalna sauca,
— — — / — — — // — — — / — — —
Vai ! no sila atbalsoja,-

— — / — // — — / — —
Caur liesmu d maku: vai manu dienu !

Trešais metrs. Tas sastāv no četrām rindiņām, pie kam pirmajā rindiņā ir trīs trochaju dipodijas, otrajā un ceturtajā - divas trochaju dipodijas, bet trešajā - divas daktilu dipodijas, piemēram:

— — / — // — — / — // — — / — —
Liela nāca svētku diena pār Daugavu

— — / — // — — / —
Pašā veļu laiciņā.

— — / — // — — / — —
Plīvoja karogi, skanēja taures

— — / — // — — / —
Pašā veļu laiciņā.

Ceturtais metrs. Ceturtajā Medeņa metrā četras rindiņas, pie kam pirmajā un otrajā rindiņā sastopam trīs trochaju dipodijas, trešajā - divi trochaju dipodijas, bet ceturtajā divi daktilu dipodijas, piemēram:

— — / — // — — / — // — — / — —
Cēlās migla, lietus lija, mirdzināja,

— — / — // — — / — // — — / — —
Lija rītu, pusdienlaiku, novakari;

— — / — // — — / — —
Visu tāla ceļa malu

— — — — / — // — — — — / — —
Ganiņš vien līgoja aiz meža klusu.

Piektais metrs sastāv no trīs rindiņām, piekam pirmajās divās rindās aiz daktila dipodijas seko divi trochaju dipodijas, bet trešajā rindā viena daktilu dipodija, piemēram:

— ∪ ∪ / — ∪ ∪ // — ∪ / — ∪ // — ∪ / — ∪
No mūsu Aiviekstes gaŗu kaŗa ceļu gāji,
— ∪ ∪ / — ∪ ∪ // — ∪ / — ∪ // — ∪ / — ∪
Pa visu tēvzemi kaŗa bozi vīcināji,
— ∪ ∪ / — —
Pulkvedi mūsu !

Sestais metrs. Tā ir trīs daktilu dipodiju rinda, piemēram:

— ∪ ∪ / — ∪ ∪ // — ∪ ∪ / — ∪ ∪ // — ∪ ∪ /
Nu nāciet priecīgi, latviskie dujpēži, pa treji
rindā !
— ∪ ∪ / — ∪ ∪ // — ∪ ∪ / — ∪ ∪ // — ∪ ∪
Grūtumā radīti, kā mātei bērniņi — mīļi
pārlieku.

Septītais metrs. Te mijas triju un divu daktilu dipodiju rindas, piemēram:

— ∪ ∪ / — ∪ ∪ // — ∪ ∪ / — ∪ ∪ // — ∪ ∪ /
Skatos no torņgala pamalē Gaisiņu pār desmit
jūdžu,
— ∪ ∪ / — ∪ ∪ // — ∪ ∪ / — —
Tik-tikko jaužamu ziemeļu rietos.

Astotais metrs. Astotais metrs sastāv no divi rindiņām: pirmajā rindiņā trīs daktilu dipodijas, bet otrajā divi trochaju dipodijas, piemēram:

— ∪ ∪ / — ∪ ∪ // — ∪ ∪ / — ∪ ∪ // — ∪ ∪ / — —
Iebraucu mašīnu pa zāli rasainu Ildziņas lejā,—
— ∪ / — ∪ // — ∪ / — ∪
Ai tu mana koša pļava !

Devītais metrs. Devītais Medeņa metrs sastāv no divi rindām, pie kam pirmajā rindā trīs daktilu dipodijas, bet otrajā - trīs trochaju dipodijas, piemēram:

— ∪ ∪ / — ∪ ∪ // ∪ ∪ ∪ ∪ / — ∪ ∪ // — ∪ ∪ /
Saulīte rietēja, staru šaltis mezdama krēslainā
krastā;
— ∪ / — ∪ // — ∪ / — ∪ // — ∪ / — ∪
Koki rāmi zarus lieca, dzelmē grima.

Tā tad Medenis, izmantodams tautas dziesmu formas elementus, ir radījis veselu ciklu jaunu pantmēru, kas nekādā ziņā nav uzlūkojami par nelatviskiem, bet gan papildina latviskos, jau tautas dziesmās sastopamos trochajiskās un daktiliskās strofas.

N o k r ā s a .

Runājot par to, ko tautas dzeja sniegusi modernajai rakstniecībai, nevaram gaŗām pāiet arī darbu nokrāsai. Bieŗi vien tautas pasakas tā ietekmējuŗas rakstnieku, ka viņŗš savu sacerējumu uzrakstījis pilnīgi tautas tradīciju garā. Tā, piemēram, Brigadere, rakstīdama drāmas un ŗīm drāmām izmanto-dama vielu no tautas pasakām, īstenībā arī palikusi atkarībā no pēdējām. Viņas "Sprīdītis" nokrāsas ziņā pilnīgi līdzīgs tautas pasakām. Tas pats sakāms par "Maiju un Paiju", "Princesi Gundegu", "Lolitu/un viņas/brīnumputnu" u.c. Tautas pasaku nokrāsu saskatām arī Plūdoņa darbā "Eŗa kaŗociņŗŗ" un Raiņa lugā "Spēlēju, dancoju", kā arī daŗās citās. Tāpat tautas pasaku nokrāsu savām pasakām pieŗķīris Kārlis Skalbe. Lasot viņa pasakas, sākumā nemaz nejūtam, ka tā ir moderna pasaka. Tikai beigās redzam, ka tur ietverta arī kāda ideja.

Visi ŗie darbi nav patapinājuŗi no tautas tradīcijām tik daudz formu kā taisni tēloŗanas garu, un tāpēc, tos lasot, it kā rodas atmiņas par paŗas tautas gara raŗojumiem .

Kā redzam, tad tautas dzeja stipri lielā mērā ietekmējusi rakstniekus, tā kā viņi gandrīz visos laikmetos nodarbojušies ar mēģinājumiem atdarināt tautas dzejas formu un rakstīt tās nokrāsā. Pašā jaunākā laikā noticis arī mēģinājums tautas dzejas formas izmantot jaunus saistījumus, lai gūtu īpati latvisku dzejas formu.- Tā tad nenoliedzams, ka taisni formas ziņā tautas dzejai ir viena no lielākajām ietekmēm.

Iepriekšējā apcerējumā redzējām visas iespējas, kādas rakstniekam paveŗ tautas pagātne vielas, sižetu, ideju un formas ziņā.

Vēl šeit būtu piemināms viens iemesls, kāpēc rakstniekam ieteicams izmantot vēstures vielu daiļliterātūrai. Ja mēs pieslienamies viedoklim, ka katram tautas loceklim labi sava vēsture jāpazīst, tad bez šaubām ir svarīgi arī atrast ceļus, kā tautu ar vēsturi labāk iepazīstināt.- Un te nu paveŗas ceļš, tā saucamajiem, vēsturiskajiem romāniem, kuriem ne ikreiz būtu nepieciešama arī kāda sevišķi dziļa ideja /saprotams, kaitēt tāda nevar/. Pieliek, ja rakstnieks pievilcīgā veidā spēj iepazīstināt plašākas lasītāju masas ar savas tautas vēstures materiāliem. Prasība gan tad būtu te tāda, lai šie vēstures materiāli arī būtu pēc iespējas patiesi un nerādītu lasītājā kādus aplamus un nepareizus uzskatus.

Aplūkojot dažus citu tautu rakstnieku darbus,

kas pieskaņas vēstures tematam, redzam, ka tie mēdz savos apcerējumos galveno kārt izcelt taisni savas tautas cēlākās īpašības, dažu labu reizīti šai ziņā pat nesaskaņojot domas ar vēsturi. Līdz ar to dabīgi varētu rasties jautājums: vai vēsturiskam romānam ir tiesība kaut kādā veidā no vēstures faktiem norobežoties, vai darbu, kurā autors runā par vēsturiskiem tematiem, bet tēlojumā drusku novēršas no vēstures patiesības, vispār drīkstam atzīt par vēsturisku.- Jāsaka, ka rakstniekam vēsturiskie motīvi nedrīkst kļūt par daudz suvereni. Rakstniekam nav par katru cenu jācenšas saskaņot savus darbus ar vēstures vielu. Atsevišķos gadījumos rakstniekam ir tiesība un pat nepieciešamība no vēsturiskajiem datiem arī novērsties, tos izmest vai kautkā citādi līdzīgi rīkoties. Rakstniekam jāpaliek tik tālu vēstures diktētajās robežās, lai visā visumā rakstnieka tēlotie notikumi nebūtu pretrunīgi attiecīgā laikmeta uzskatiem un domām. Līdz ar to rakstniekam tiesība radīt veselu rindu jaunu varoņu, kas patiesībā nekad nav dzīvojuši un vēsturē nemaz nav pazīstami, piešķirt tiem sevišķi raksturīgas īpašības un tamlīdzīgi. Grūtāk jau to darīt ar vēsturē

minētajām personām, jo lasītājs viegli var izjust nesaskaņu ar vēstures faktiem. Tomēr arī šai ziņā dažu tautu rakstnieki ir grēkojuši, tā, piemēram, Tolstojs apzinīgi sagroza un pārveido vēstures materiālus, lai varētu attaisnot savu ideju. Gluži to pašu izdara Šillers "Orleanas jaunavā", sagrozot vēstures datus. Lielākā vai mazākā mērā vēstures datus būs gan pārveidojis ikviens vēsturisko romānu rakstnieks, bet pārējiem tas nav tik acīm redzams kā tikko pieminētajiem. Daudz lielāka iespēja dzejnieka fantāzijai pavežas, kad viņš attēlo laikmetus, par kuriem vēsturē maz ziņu, piemēram, mūsu aizvēstures laikmets un pa daļai arī seno cilšu patstāvības laikmets, tāpat diezgan daudz vielas fantāzijai var dot arī daži vēlākie periodi. Tomēr, neraugoties uz visām iespējām, ko vēsturiskais romāns fantāzijas ziņā dod, jāsaprot, ka rakstniekam nav tiesības starp sava vēsturiskā romāna atsevišķiem notikumiem izveidot acīm redzamu nesaskaņu. Tā, piemēram, viņš nedrīkst savienot kopā ^avēlākus laikmetus un starp tiem neatstāt nekādu pāreju.

Katrā ziņā jāsaprot, ka taisni vēsturiskā romāna žanrā latviešu rakstniekam pavežas visplašākās

iespējas pašlaik. Latvieši vēsturisko materiālu romāna radīšanai ir izmantojuši pārāk maz, un arī uzrakstīto darbu vērtība pagaidām nav tik liela, lai tie varētu cienīgi stāties blakus lielākajiem pasaules vēsturisko romānu rakstniekiem, piemēram, anglim Valteram Skotam, polim Henrikam Senkevičam u. c. Latviešu tautas pagātnes viela tomēr ir ļoti izdevīga, lai arī latviešu vēsturiskais romāns varētu kādreiz sasniegt tādus pašus augstumus, kādus tas jau sasniedzis citu tautu literātūrā. Tāpēc arī patlaban jābrīnas, ja atrodas vēl cilvēki, kas domā, ka latviešu tautas pagātne nevar dot pienācīgu vietu daiļliteratūras darbiem, un ka tāpēc vairāk jānodarbojas ar svešu tautu darbu tulkošanu un svešu ideju pārmešanu latviešu tautā respektīvi jāpadara latviešu literatūra eiropejiska. Viss iepriekš minētais skaidri rāda, ka latviešu tautas vēsture vismaz tik pat noderīga daiļliteratūras darbu radīšanai kā jebkuras citas tautas vēsture. Prof.P.Šmits saka: "Par savu pagātņi mums nav jākaunas, jo mēs esam pierādījuši savu dzīvības spēju un neesam bojā gājuši. Mūsu senči ir godam pārcietuši visus grūtumus un audzinājuši un veduši mūs tik tālu, ka mēs atkal

esam atdabūjuši to brīvību, ko mūsu senči bija zaudējuši 12. un 13. gadu simtenī.

Vēl jāpiebilst, ka jēdziens "tautas pagātne" būtu saprotams drusku plašākā nozīmē. To nedrīkstam apvienot pilnā mērā ar jēdzienu "tautas vēsture". Vēsture parasti interesējas par lielākiem un plašākiem notikumiem tautas dzīvē. To nevar interesēt atsevišķi sīkākā atgadījumi. Vēsture šos sīkākos atgadījumus, ja tas iespējams, apvieno, bet, ja šādas iespējas trūkst, tad tā vienkārši paiet tiem garām neievērodama. Tomēr tautas pagātne taisni sastāv tikai no šādiem sīkiem atgadījumiem, un tāpēc mēs varam uzlūkot par tādiem, kas vielu ņēmuši no tautas pagātnes, arī tos darbus, kuŗos šķietami nedarbojas neviena vēsturiska persona, piem. Blaumaņa "Andriķsons" uzskatāms par darbu ar vēsturisku tematu, kaut gan mums nav nekādu pierādījumu, ka jebkuŗa no novelē pieminētajām personām vispār būtu dzīvojusi. Apstākļi, kādos darbība norisinās, ir pamatoti uz vēsturi. Laikmets, kād līdzīgi notikumi varēja norisināties, tiešām ir bijis, un mums nav nekādas vajadzības šādu notikumu patiesību apšaubīt. Līdzīgi varētu pieminēt arī daudzus citus darbus, kuŗi tver

latviešu tautas dzīvi zināma laikmeta skatījumā.-
Un tiešām, ja mēs pieiesim ~~pie~~ mūsu temata^{no} šāda
viedokļa, tad varam sacīt, ka īstenībā ikviens darbs,
kas tēlo latviešus zināmā laikmetā un kur tēlotie
laikmeta apstākļi atbilst vēstures ziņām, uzlūkojams
par tādu darbu, kas tematu ņēmis no tautas pagātnes.
Līdz ar to par darbu, kas nebalstās uz tautas pa-
gātņi, kļūst tikai tāds darbs, kas tēlo svešu tautu
dzīvi, un tāds, kurā tēlotā doma nav bijusi iespēja-
ma plašākām latviešu tautas aprindām nevienā vēstu-
res laikmetā.

Ja nu mēs esam nonākuši pie šādām domām,
tad varam atbildēt temata jautājumam, ko latviešu
daiļrakstniecībai var dot tautas pagātne, ar īsu
atbildi: visu, kas vien daiļliterātūrai vajadzīgs,
jo itin visus parastākos motīvus, kādi ikvienas tau-
tas literātūrā sastopami, jo bagātīgā mērā atrodam
arī pie mums. Bet no otras puses atbilde var būt
arī citāda: tautas pagātne, ja tā pienācīgi ievēro-
ta, daiļliterātūras darbā var dot drošu apliecinā-
jumu, ka šis darbs ir īsti latvisks, īsti laikmeta
garā uzrakstīts un latvisku ideju izteicējs. Jāvē-
las vienīgi tikai tas, lai daiļliterātūra objektīvi

tēlotu mūsu tautas pagātnē novērotās labās un arī
ļaunās puses, jo, runājot ar dzejnieka Akurātera
vārdiem, " M ē s d z ī v o j a m u z s e n a t -
n e s p a m a t i e m u n m u m s j ā g ā d ā ,
l a i u z š i e m p a m a t i e m c e l t a i
ē k a i b ū t u a u g š ā n a c i o n ā l s
v a i ņ a g s u n k a r o g s ". Tas būs panākams
vienīgi tad, ja arī daiļrakstniecība atsvabināsies
no svešām idejām un meklēs īsti latviskus motīvus
un latvisko ceļu mūsu pašu tautas pagātnē.

Izmantotā literatūra:

- Aigars, Pēteris. Mākonu dzirnas. Dzejas.1938.
Rīta balādes.1935.
- Akurāters, Jānis. Kopoti raksti.1923.-1928.
- Alunāns, Ādolfs. Kas tie tādi, kas dziedāja.
Luga. 929.
Mūsu senči. Luga. 1922.
- Apsīšu Jēkabs. Raksti. 1936.
- Arnis, Ernests. Tauriņu kauja. Romāns.1933.
- Aspazija. Mana dzīve un darbi.
1931.- 1938.
- Auseklis. Kopoti raksti. 1923.
- Bārda, Fricis. Dziesmas un lūgšanas dzīvī-
bas kokam. Dzejas. 1938.
Zemes dēls. Dzejas.1937.
- Prof.Dr.phil.h.c. L.Bērziņš. Etnografs Kārlis
Pētersons./Izglīt.min.mēnešr.
1938. 7/8./
- Blaumanis, Rudolfs. Kopoti raksti. 1930.-1938.
- Brandes, Georg. Moderne Geister. Literari-
sche Bildnisse aus dem 19.
Jahrhundert. 1887.
- Brastiņš, Ernests. Tautības mācība. 1936.
Samulsuma pārspēšana. 1938.
- Breikšs, Leonīds. Mana sapņu zeme. Dzejas.1935.
Darba dziesmas. Antologija.
1936.
- Brigadere, Anna. Raksti. 1937.- 1939.
- Brīvzemnieks, Fricis. Raksti. 1911.-1914.
- Čaks, Aleksandrs, Mūžības skartie. Dzejas.1937.
- Dambergis, Valdemārs. Gaitniecības ceļi. Romāns.
1922.-1928.
- Deglavs, Augusts. Rīga. Romāns. 1926.-1927.
- D e g s m e . Dr.K.Ulmaņa atziņas, norādījumi,
aicinājumi un vērojumi.1938.

- Doku Atis. Kopoti raksti. 1928.
- Dreimanis, P. Latvijas vēsture. 1936.
- Ermatinger, E. Das dichterische Kunstwerk. 1923.
- Ērglis, Richards. Pelēko baronu senči. Romāns. 1937.
- Erss, Ādolfs. Muižnieki. Romāns. 1931.
Vecā Latgale. Stāsti. 1931.
Šķirtie ceļi. Romāns. 1936.
Krusts ceļmalā. Romāns. 1938.
- Ezeriņš, Jānis. Raksti. 1935.
- Francis, Alfonss. Baronu gals. Stāsti un noveles. 1935.
Zintis. Dzejoļi. 1937.
- Grīns, Aleksandrs. Dvēseļu putenis. Romāns. 1933.-1934.
Nameja gredzens. Romāns. 1936.
Pelēkais jātnieks un Sarkanaiss jātnieks - trilogijas Saderinātie I un II daļa. 1938.
Tobago. Romāns. 1935.
Meža bērni. Romāns. 1939.
Atdzimusi cilts. Brīvā Zemē/ 1939.
Latvijas vēsture. 1937.
- Gulbis, Ansis. Fantasti. Romāns. 1924.
Druvā un kaņķā. Romāns. 1934.
- Hauser, O. Weltgeschichte der Literatur. 1910.
- Ibsens, Henriks. Brands. Drāmatiska poēma. 1938.
Pērs Gints. Drāmatiska poēma. 1938.
- Ieviņš, Kārlis. Putras Dauķis. Romāns. 1930.
- Priv.-doc. Dr. phil. J. A. Jansons. Senču tikums - mūsu tagadnes un nākotnes pamats. 1936.
Magija latviešu tautas tradīcijās. 1937.

- Latviešu liter. ideoloģiskas pamatlīnijas /lekcijas Universitātē/ 1936/37.
- Janševskis, Jēkabs. Dzimtene. Romāns. 1921.-1925. Mežvidus ļaudis. Romāns. 1929.
- Jaunsudrabiņš, Jānis. Jaunsaimnieks un velns. Romāns. 1933.
- Juškēvičs, Jānis. Zobens pār Rīgu. Romāns. 1936.
- Kalniņš, Pēters. Domas par literātūru. Jaunā Raža. IV.
- Kaudzīte, Reinis un Kaudzīte, Matīss. Mērnieku laiki. Romāns. 1928.
- Kronvalds, Atis. Kopoti raksti. 1936.- 1937.
- Latviešu literātūras vēsture prof. Dr. phil. h. c. L. Bērziņa virsredakcijā /I.-VI, 1935.- 1937./
- Latviešu pasakas un teikas prof. P. Šmita sakopojumā /I - XIV, 1925.-1936./
- Latvju dainas Kr. Barona kopojumā /I - VI, 1894. - 1915./.
- Lautenbachs, Jēkabs. Indulis un Ārija. Luga. 1911. Zalkša līgava. Latviešu tēika. 1934. Niedrīšu Vidvuds jeb varenu vīru darbi Latvijas senatnē. 1928.
- Lahman, R. Poetik. 1919.
- Lerchis-Puškaitis, Ansis. Ojārs. Stāsts. 1923. Kurbads. Sacerējums pēc teikām, pasakām un dziesmām. 1928.
- Lessiņš, Vilis. Dragātie kugi. Noveles un studijas, 1936. Milži. Stāsti un epizodes. 1937. Sātans. Romāns. 1939.

- Līventāls, Ansis, Vecas modes dziesmiņu un zīņu līgsmības. Dzejas. 1863.
- Mahrholz, W. Literatūrgeschichte und Li-
2 teratur. 1923.
- Māteru Juris. Sadzīves viļņi. Romāns. 1935.
Patriotisms un mīlestība.
Romāns. 1936.
- Medenis, Jānis. Varenība. Dzejas. 1936.
- Merķelis, Garlībs. Vanems Imanta. Teika. 1936.
- Moljērs. Skopulis. Komēdija. 1937.
- Müller-Freienfels. Poetik. 1921.
- Neikens, Juris. Raksti. 1924.
- Niedra, Andrievs. Līduma dūmos. Romāns. 1901.
Kad mēnesis dilst. Stāsts. 1903.
- Plūdonis, Vilis. Kopoti daiļdarbi. 1939.
- Poruks, Jānis. Kopoti raksti. 1929.-1930.
- Pumpurs, Andrējs. Raksti. 1935.
- Fuškīns, A. Raksti. 1937.
- Rainis. Dzīve un darbi. 1925.-1931.
1893.
- Rīmju chronika. 1893.
- Rozīts, Pāvils. Ceplis. Romāns. 1928.
- Rudzītis, Jānis. Paši savā valstī. 1938.
- Baltasars Rusovs. Livonijas chronika. 1926.
- Saulietis, Augusts. Raksti. 1924.- 1927.
- Sārts, Jānis. Māra. Romāns. 1929.
- Servantess. Don-Kichots. 1937.
- Senkevičs, Henriks. Kopoti raksti. 1930.-1936.
- Sirdis liesmās. Patriotisku atziņu izlase. 1938.
- Skalbe, Kārlis. Kopoti raksti. 1922.-1923.
- Skots, Valters. Aivenho. Romāns. 1925.
Erglāklints Anna. Romāns. 1904.

- Kventins Dorvards. Romāns.
1927.
Lamermuras līgava. Stāsts.
1904.
Parīzes grāfs Roberts. Stāsts
1903.
- Vecais Stenders. Zingu lustes. I - II.
/ 1785.- 1789./
- Šillers, Fr. Vilhelms Tells. Drāma. 1912.
Laupītāji. Drāma. 1910.
Die Jungfrau von Orleans.
Tragēdija. 1857.
- Prof. P. Šmits. Vēstures atmiņas tautas
dziesmās. /Ievads baltu fi-
lologijā. 1936./
- Štrāls, Kārlis. Karš. Romāns. 1922. - 1926.
Kauja pie Glemu-Liepas.
Poēma. 1922.
- Tolstojs, Ļevs. Karš un miers. Romāns.
1927.-1928.
Augšamcelšanās. Romāns. 1933.
Anna Karēņina. Romāns. 1935.
- Turgenevs, Ivans. Kopoti raksti. 1936.-1937.
- Upītis, Andrējs. Robežnieki. Trilogija.
1911., 1912., 1921.
- Valdis. Staburaga bērni. Tēlojumi
no dzīves un dabas. 1921.
- Walzel, O. Gehalt und Gestalt im Kunst-
werk des Dichters. 1923.
- Veidenbaums, Eduards. Kopoti raksti. 1907.-1909.
- Veselis, Jānis. Trīs laimes. Romāns. 1929.
Dievu gulta. Romāns. 1923.
Engelis Ufirs. Romāns. 1924.
Zem vācu jūga. Stāsts. 1921.
- Virza, Eduarts. Straumēni. Poēma. 1933.
Dzejas. Dzejoļu izlase. 1935.
- Zālītis, Fr. Latvijas vēsture. 1937.
- Zariņš, Kārlis. Augurieši. Romāns. 1938.

- Zeiferts, Teodors. Latviešu rakstniecības vē-
sture. /I - III, otrs izdev.
1927.-1934./
Latviešu rakstniecības chre-
stomatija. /I - III, 1905.-
- 1907./
Ausekļa dzeja. Austrums,
1887.
Dzejnieks un viņa laiks.
Austrums, 1888.
Mūsu tautas dzejas pamoša-
nās. 1893.

